

BÅÅSTEDE

Tilbakeføring av samisk kulturarv

Forord

Arbeidsgruppen for tilbakeføring fra de samiske samlingene ved Norsk Folkemuseum til Sametingets forvaltning og de samiske museene legger med dette fram sin rapport. Slik som det framgår, legger vi opp til at denne rapporten skal danne grunnlaget for de prinsipielle beslutninger som skal til, og inngåelse av en avtale mellom de berørte parter som er beskrevet.

Forsidebildet: Perlebrodert pung fra Meråker. Innkommet 1929, katalog NFSA1699.

På denne måten vil denne rapporten være et første skritt på en krevende veg der målet er å gjennomføre helt konkrete og praktiske tiltak som vil bidra til å sette det samiske folket bedre i stand til å forvalte mer av sin egen kulturarv. Samtidig legges også grunnlaget for en forsterket formidling av samisk kultur også ved de norske museene som deltar i dette prosjektet.

Det prosjektet som legges fram i denne rapporten, er antagelig det mest omfattende tiltaket med sikte på å realisere de prinsippene for museer og urfolkens kulturarv som er nedfelt både i internasjonal rett og etiske normer, og i norsk samepolitikk. På denne bakgrunn har arbeidsgruppen lagt vekt på å referere til gjeldende rett, praksis og ansvar på dette området. Vi antar at det er aktuelt med tilsvarende, oppfølgende tilbakeføringsprosjekter også ved andre museer både i Norge og i de andre land der samene bor.

Arbeidsgruppen har vært sammensatt av representanter for Sametinget, Samisk Museums- og Norsk Folkemuseum. Under arbeidet i 2011 har også Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo blitt en likeverdig partner i dette prosjektet. Dette har bidratt til en positiv avklaring av de formelle forhold knyttet til de samiske samlingene, samtidig som det legger et godt grunnlag for en forsterket formidling av samisk kultur i hovedstaden, og for samarbeidet med de samiske museene om dette.

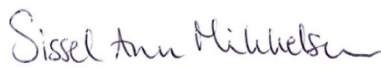
Arbeidet med disse spørsmålene har vært meget lærerike for alle involverte. Vi vil særlig takke ledelsene og de faglige nøkkelpersonene ved Nationalmuseet i København og ved Grønlands Nationalmuseum & Arkiv i Nuuk for at de på klok og raus måte har delt sin erfarte kunnskap om tilbakeføring av kulturarvmateriale fra Danmark til Grønland. Disse museene har oppnådd internasjonal anerkjennelse for høy etisk standard i gjennomføringen av sitt UTIMUT, og står som forbilde for den prosessen som ved denne rapporten konkretiseres for det samiske urfolk i Norge.

Vi har gitt dette tilbakeføringsprosjektet navn – BÅÅSTEDE. Dette ordet er sørsamisk og betyr "tilbake". Liksom UTIMUT er blitt kjent internasjonalt for den vellykkete gjennomføringen, håper vi at også BÅÅSTEDE skal få en god gjennomføring, til gagn for alle parter, og kunne bli et forbilde for lignende tilbakeføringer av kulturarv til andre urfolk i verden.

Kautokeino/Karasjok/Oslo den 1. mars 2012

Leif Pareli
Norsk Folkemuseum

Sissel Ann Mikkelsen
Sametinget

Anne May Olli
Samisk museums- og

Stein Storsul, sekretær

Innhold

0	Sammendrag	6
1	Mandat, arbeidsprosess, parter i saken	7
1.1	Oppnevning, mandat mv	7
1.2	Partene i saken	8
1.3	Sakens grunnlag – en introduksjon	8
1.4	Kulturhistorisk museums plass i prosjektet	9
1.5	Arbeidsgruppens arbeid	10
2	Basis: Urfolk, rettsregler og museumsetikk	11
2.1	Innledning	11
2.2	Museumsetiske retningslinjer – Norsk museumsutvikling, 2000	11
2.3	Museumsetiske regler – ICOM, 2004	12
2.4	Rettsstilling mv	14
2.4.1	Kulturminneloven	14
2.4.2	FN-konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter, særlig artikkel 27	15
2.4.3	Lov 1987-06-12-56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold	15
2.4.4	ILO-konvensjon 169 07.06.1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater	15
2.4.5	UNESCO 17.10.2003: Vern av den immaterielle kulturarven	16
2.4.6	Nordisk samekonvensjon - Utkast fra nordisk ekspertgruppe, 26.10.2005	16
2.4.7	FN-erklæringen av 13.09.2007 om urfolks rettigheter	20
2.4.8	St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken	21
2.5	Virkning for tilbakeføring av materiale til samiske museer	21
3	Det samiske museumslandskapet	22
3.1	Samiske museer i Norden	22
3.2	De samiske museene – definisjon	22
3.3	De samiske museene, jfr mål- og behovsanalysen i 2010 og 2011	23
3.3.1	Om undersøkelsen	23
3.3.2	Samlinger	24
3.3.3	Stillinger (årsverk)	25
3.3.4	Besøkstall	25
3.3.5	Økonomisk fundament – inntekter	25
3.4	Oppsummerende om de samiske museene	26
3.5	Faglig synergi og samarbeid	27
3.5.1	Forskning og dokumentasjon	27
3.5.2	Formidlingsplan	27
3.5.3	Norsk kulturråd – ABM Utvikling	28
4	Samlingens omfang, karakter og historikk	29
4.1	Etnografisk Museum, Universitetet i Oslo, 1851-1951	29
4.2	Norsk Folkemuseums samiske innsamling før 1951	30
4.3	Overføringen fra Etnografisk Museum i 1951	30
4.4	Andre overføringer	31
4.5	Folkemuseets egen innsamling etter 1951	31
4.6	Konserveringshistorikk	31
4.7	Ikke skjelettmateriale	32
4.8	De samiske samlingene hos Norsk Folkemuseum	33

4.9	Vurdering av samlingene	33
4.10	Sametingets og samiske museers behov	34
4.11	Norsk Folkemuseums og Kulturhistorisk museums behov	34
5	Erfaringer fra tilbakeføringer i Norge og andre land	35
5.1	Trender i den internasjonale kulturarvsektoren	35
5.2	Norske paralleller og erfaringer	35
5.2.1	Tilbakeføringer	35
5.2.2	Langsiktige utlån	37
5.2.3	Kortvarige utlån	38
5.3	Svenske paralleller og erfaringer	38
5.4	Finske paralleller og erfaringer	39
5.5	Russland	39
5.6	Andre paralleller og erfaringer	39
5.7	Danske paralleller og erfaringer	39
5.8	Erfaringer fra Utimut	40
5.8.1	Utimut – guidelines (Grønnow og Lund Jensen)	40
5.8.2	Daniel Thorleifsen (Nuuk)	41
5.8.3	Volumer og tema	42
5.8.4	Hva de ikke gjorde	42
6	Faglige forutsetninger for løsning	43
6.1	Etiske og politiske premisser	43
6.2	Museumsfaglige premisser	43
6.3	Strategiske premisser	44
7	Løsninger, drøfting, anbefaling	46
7.1	Alternative løsningsmodeller – drøfting	46
7.1.1	Museumsmateriale overføres til Sametinget	46
7.1.2	Museumsmateriale overføres samlet til ett samisk museum	46
7.1.3	Materialet overføres til de seks samiske museer ut fra geografisk tilhørighet	47
7.1.4	Felles utfordringer med alle modellene	47
7.2	Den anbefalte løsning: Tilbakeføring til alle seks museer	48
7.2.1	Proveniens som prinsipp	48
7.2.2	RiddoDuottarMuseat – RDM	48
7.2.3	Tana og Varanger museumssiida	49
7.2.4	Senter for Nordlige folk	49
7.2.5	Árran	49
7.2.6	Várdobáiki Samiske senter	50
7.2.7	Saemien Sijte	50
7.2.8	Ubestemt	50
7.3	Tilbakeføring – tall og volum	50
7.4	Trinnvis gjennomføring	51
7.5	Utkast til avtale – drøfting og kommentarer	51
7.5.1	Partene	52
7.5.2	Formål	53
7.5.3	Avtalens gjenstand	53
7.5.4	Tilbakeføringen	53
7.5.5	Gjennomføring	54
7.5.6	Økonomiske konsekvenser – finansiering	55
8	Økonomiske konsekvenser, budsjett, finansiering	56

8.1	Generelt	56
8.2	Oppgradering av mottakende museer.....	56
8.3	Overføringsprosessen	57
8.4	Oppgradering av kompetanse- og driftsforutsetninger.....	58
8.5	Økonomiske konsekvenser – finansieringsbehov.....	59
8.6	Finansiering	59
9	Plan for gjennomføring	60
9.1	Prosjektorganisasjon	60
9.2	Hovedplan for gjennomføringen	60
9.3	Elementer i gjennomføringsarbeidet	61
9.3.1	Saksbehandling og avtale	61
9.3.2	Finansieringsarbeidet	61
9.3.3	Delings- og tilbakeføringsprosessen	61
9.4	Gjennomføringstiltakene	61
9.5	Internasjonal repatrieringskonferanse.....	62
10	Vedlegg	63
10.1	Utkast til avtale mellom Sametinget, NF og KHM.....	63
10.2	Utkast til avtale mellom Sametinget og hvert av de samiske museene.....	63

0 Sammendrag

Utredningen presenterer forslag fra Arbeidsgruppen for tilbakeføring av samisk museumsmateriale, et samarbeid mellom Norsk Folkemuseum, Kulturhistorisk Museum og Sametinget. Saken har bakgrunn i nasjonal og internasjonal urfolksrett så vel som i museumsetiske retningslinjer, og har som formål at det samiske folk skal få råderett over egen kulturarv.

Tilbakeføringen gjelder den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum, som omfatter ca 4500 gjenstander, hvorav halvparten eies av Kulturhistorisk Museum. Begge museer er positive til tilbakeføring, samtidig som de begge har fortsatt behov for å disponere samisk materiale til utstilling og forskning. Det foreslås derfor at halvparten av samlingen, vel 2000 gjenstander, tilbakeføres til museer under Sametingets forvaltning, mens et tilsvarende antall blir igjen til bruk for de to museene.

Rapportens hovedpunkter:

- Det er et mål at samisk kultur skal formidles både ved de samiske museene og ved norske museer som Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum.
- Tilbakeføring skjer ut fra geografisk tilhørighet til de seks konsoliderte museene under Sametingets forvaltning.
- Gjennomføringen skal organiseres i en felles prosjektorganisasjon der hovedfunksjonene ivaretas av en kommisjon og et sekretariat.
- Tilbakeføringsprosessen forutsetter konsensus i alle beslutninger.
- Tilbakeføringen skal som hovedregel innebære overføring av eiendomsrett.
- Tilbakeføring forutsetter at de mottakende museene har tilfredsstillende lokaler for oppbevaring og utstilling, og tilgang på kompetent personell til håndtering og konservering.
- Kostnadene ved gjennomføringen ligger utenfor det økonomiske handlingsrom for alle de deltakende museene. Det forutsettes at saken legges fram for sentrale myndigheter for finansiering.
- Det skisseres antatte økonomiske rammer og tidsrammer for gjennomføring.
- Det fremlegges utkast til avtale mellom Sametinget, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum og mellom Sametinget og de seks samiske museene.

NFSA.4264, gryteskrubb, ukjent sted, innkommet 1985

1 Mandat, arbeidsprosess, parter i saken

1.1 Oppnevning, mandat mv

Arbeidet med spørsmålet om tilbakeføring av museumsgjenstander fra samlingene hos Norsk Folkemuseum til Sametingets forvaltning er organisert som et prosjekt. Prosjektet ledes og utføres av en arbeidsgruppe. Denne arbeidsgruppen ble etablert i august/september 2009 og består av følgende:

- Leif Pareli, Norsk Folkemuseum
- Anne May Olli, Samisk museumslag
- Sissel Ann Mikkelsen, Sametinget

I tillegg hadde Sametinget i utgangspunktet stilt til disposisjon juridisk rådgiver Carl-Erik Moksness som medlem av arbeidsgruppen. Arbeidet har ikke stått overfor spesielle utfordringer på hans fagområde, idet han har vært fortløpende oppdatert på arbeidsgruppens dokumenter. På denne bakgrunn og av andre, praktiske årsaker har han således ikke deltatt direkte i arbeidsgruppens virke.

Styret for Samisk museumslag er referansegruppe for prosjektet. Under arbeidets forløp er det gitt fylldig informasjon til referansegruppen og museumslagets medlemmer. Rapportutkast er distribuert til styret i museumslaget, og det er gitt fylldige orienteringer til museumskonferanse i Alta i juni 2011 og til årsmøte og seminar i Samisk museumslag i Kåfjord i oktober 2011. I disse møtene har arbeidsgruppen fått del i gode synspunkt og innspill. Referansegruppen har ikke meddelt synspunkt utover dette.

I møte på Norsk Folkemuseum i januar 2011 gjennomgikk arbeidsgruppen rammer og opplegg for arbeidet. I denne forbindelsen ble mandatet gjennomgått og man konkluderte da med følgende formulering slik som grunnlag for arbeidet i arbeidsgruppen:

1. *Vurdere og utrede ulike modeller for tilbakeføring av samisk museumsmateriale som kan danne grunnlag for vedtak i Sametinget og i styret for Norsk Folkemuseum.*
2. *Videre må arbeidsgruppa vurdere konsekvensene for de ulike modellene, inkludert økonomiske, juridiske og følelsesmessige konsekvenser.*
3. *Legge frem forslag til standardavtaler for tilbakeføring av samisk museumsmateriale fra Norsk Folkemuseum til samiske museer.*
4. *Gruppas arbeid vil resultere i en rapport som gjennomgår ulike modeller og konsekvenser ved de enkelte modellene, og konkluderer med en tilråding. Denne rapporten skal deretter behandles av Sametinget, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo (som er juridisk eier av 60 % av samlingen).*

I løpet av arbeidet er det også opprettet dialog med Kulturhistorisk museum, som har tiltrådt prosjektet som likeverdig partner, jfr også 1.4 nedenfor.

Cand. oecon. Stein Storsul ble i februar 2011 engasjert for å bistå arbeidsgruppen som sekretær.

1.2 Partene i saken

Det er Norsk Folkemuseum og Sametinget som sammen har bidratt til at det arbeidet som rapporteres i dette dokumentet har kommet i gang. Som det framgår av redegjørelsen om den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum, er denne samlingen dels skapt av Norsk Folkemuseum selv, og dels skapt av museer som i dag er samlet i innenfor Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo (KHM). KHM ble etablert i 1999, da de tre museene Etnografisk museum, Myntkabinettet og Oldsaksamlingen m/Vikingskipshuset ble slått sammen til en institusjon, fra 2005 med navnet Kulturhistorisk museum.

I slutfasen av arbeidet i dette prosjektet, er det etablert nærmere kontakt med KHM, og hele prosjektet er gjennomgått med direktøren og nøkkelpersoner i ledelsen. Ut fra dette er det klart at KHM ønsker å stille seg bak det arbeidet som er utført i prosjektet, og å ta ansvar for gjennomføringen. På denne bakgrunn har dette prosjektet følgende direkte involverte parter:

1. Sametinget
2. Norsk Folkemuseum
3. Kulturhistorisk museum, UiO

Vi viser til partenes roller og oppgaver i de konklusjoner, anbefalinger, avtaleforslag mv som er inneholdt fra kapittel 7 og påfølgende kapitler.

1.3 Sakens grunnlag – en introduksjon

Spørsmålene om tilbakeføring av museumsgjenstander fra norske museer til samisk forvaltning av egen kulturarv kan spores tilbake til 1980-tallet. Det er klart at dette er tema som også må sees i sammenheng med den internasjonale utviklingen av urfolkenes stilling, avkolonialiseringen i ulike deler av verden, virkningen av menneskerettighetene, etc, jfr eget kapittel om dette nedenfor.

Både den internasjonale utviklingen av urfolkenes stilling, og utviklingen av den samiske folkegruppens rettsstilling i Norge ga grunnlag for ny erkjennelse og utvikling av nye retningslinjer for håndtering av spørsmålene om tilbakeføring av samisk kulturarv. Vi skal her nevne tre viktige milepæler i samisk sammenheng som har ført den norske situasjonen fram til det prosjektet om tilbakeføring som rapporteres i dette dokumentet:

1. Utredningen i 2000 "Utlån og avhending av materiale fra museenes samlinger" Norsk museumsutvikling (NMU) 5:2000. Denne rapporten har et eget kapittel "Tilbakeføring av museumsmateriale til den samiske urbefolkningen". Denne utredningen er et viktig grunnlag, jfr nedenfor i kapittel 2.
2. Konferansen i 2000 "Vem äger kulturarven?" på Åjtte i Sverige var en bred gjennomgang i nordisk perspektiv av samenes rett til å forvalte egen kulturarv.
3. Interregprosjektet "Recalling Ancestral Voices" med samiske museer i Norge, Sverige og Finland, bidro med en konkretisering av hva retten til samisk

kulturarv kunne innebære. Flere av de nordiske museene deltok i dette prosjektets virksomhet. Det var på den avsluttende konferansen i prosjektet i Enare i 2007 at Norsk Folkemuseum meddelte sitt styrevedtak av 27.08.2007 at dette museet var forberedt på å åpne en dialog om gjennomføring av slik tilbakeføring.

På bakgrunn av den utvikling som disse spørsmålene hadde hatt, kom det i gang diskusjoner om hvordan saken skulle håndteres videre. Norsk Folkemuseum hadde før sin styrebehandling i 2007 kontaktet Kulturhistorisk museum, som i utgangspunktet sa seg positiv til tilbakeføring. Men av ulike årsaker ble ikke KHM med på prosessen videre da arbeidsopplegget ble planlagt i 2008 - 2009. Det ble derfor isteden avtalt mellom Folkemuseet og Sametinget å opprette en felles arbeidsgruppe, og arbeidet kom i gang i 2010. I løpet av 2011 kom imidlertid KHM med i arbeidet, jfr 1.4 nedenfor.

Inngangen til denne saken fra Norsk Folkemuseums side er altså ikke at gjeldende lov og rett pålegger Norsk Folkemuseum å tilbakeføre gjenstander til samisk forvaltning. Sakens grunnlag ligger i stedet i at Norsk Folkemuseum ønsker å forholde seg aktivt til de museumsetiske retningslinjene som museer over hele verden er blitt enige om gjennom sitt internasjonale samarbeid, og til de overordnede forpliktelsene som ligger i gjeldende politikk i Norge og i internasjonale konvensjoner.

Fra Sametingets side er dette samarbeidet med Norsk Folkemuseum viktig, både i sitt konkrete innhold, og som modell for tilsvarende utfordringer i en bredere sammenheng. Det er således ønskelig at man med utgangspunkt i de konkrete spørsmålene knyttet til samlingene ved Norsk Folkemuseum, kan orientere seg i den rettslige og museumsetiske situasjonen på dette saksområdet.

1.4 Kulturhistorisk museums plass i prosjektet

Fram til 1951 hadde Etnografisk museum gjennom mer enn hundre år sørget for en meget verdifull innsamling av samisk materiale. Ut fra den funksjonsdelingen som den gang syntes naturlig mellom museene, ble den samiske samlingen ved Etnografisk museum i 1951 deponert ved Norsk Folkemuseum. Folkemuseet har fortsatt innsamlingsarbeidet, og har forvaltet samlingen på samme måte som museets øvrige samlinger.

For Etnografisk museum innebar utdeponeringen av den samiske samlingen i første omgang en reduksjon i faglig virksomhet om samisk kultur. Etter sammenslåingen til Kulturhistorisk museum er imidlertid det samlede museets faglige målsetninger blitt utvidet, og museet har i dag et ønske om å engasjere seg sterkere i forskning i og formidling av samisk kultur.

Her ligger det således et grunnlag for et viktig samarbeid både mellom Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum, og mellom begge disse og de samiske museene. Dette er en situasjon som man fra samisk side møter med positiv forventning, jfr den vurdering som er framlagt i denne rapporten om behovet for at museene i hovedstaden har en god og representativ formidling av samisk kultur.

1.5 Arbeidsgruppens arbeid

Etter et forberedende arbeid, kom arbeidsgruppen i gang med det praktiske arbeidet fra januar 2011. Arbeidsgruppen har gjennomført oppgaven i dialog med involverte parter, og har også orientert seg utover landets grenser for å høste kunnskap og erfaring. Arbeidsgruppen har gjennomført følgende virksomhet:

- Fem møter i Oslo og Karasjok.
- Orienteringsmøter med samiske museer i Alta og Kåfjord.
- Møte med direktørene for Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum
- Studiebesøk hos Nationalmuseet, København og Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk

Mellom møtene har sekretæren bearbeidet foreliggende materiale, samt innarbeidet bidrag fra arbeidsgruppens medlemmer.

NFSA.0535, båndgrind, Karasjok, innkommet 1907

2 Basis: Urfolk, rettsregler og museumsetikk

2.1 Innledning

I dette kapitlet vil vi referere til sentrale grunnlagsdokument som kan gi veiledning i det spørsmålet som ligger i dette prosjektets oppdrag. Som det vil framgå, har det i de siste 30-40 år eller så vært en betydelig og viktig oppmerksomhet om situasjonen til ulike urfolk og minoriteter i verden. Denne oppmerksomheten har kommet i en tid da menneskerettigheter, likeverd og demokrati har fått en mer allmenngyldig plass hos nasjoner, folkegrupper, stater og internasjonale organisasjoner. Viktige, nye prinsipper og erkjennelser har blitt en del av rettsordenen i det internasjonale samfunn.

Dette kapitlet vil ikke presentere en autoritativ framstilling av alle sider av urfolkernes situasjon og rett. Vår ambisjon her er å vise hvordan løsning på de utfordringene som ligger i arbeidsgruppens mandat, kan forankres i de politiske, etiske og rettslige retningslinjene som er utviklet i det internasjonale samfunn og i Norge.

2.2 Museumsetiske retningslinjer – Norsk museumsutvikling, 2000¹

I denne rapporten inngår det et eget kapittel om «Tilbakeføring av museums materiale til den samiske urbefolkningen». I fotnote er det referert til arbeider av Audhild Schanche ved Nordisk Samisk Institutt, jfr utredningen «Samiske museer i Norge. Framtidig organisering og styringsstruktur».

NMU-rapporten referer til forhold ved norske og samiske museer, til internasjonale paralleller og legger et grunnlag for oppfølgende arbeid, bl.a. i følgende:

Sametinget er samenes politiske organ, og utvalget mener derfor at Sametinget bør ha en sentral rolle i å utforme en framtidig politikk for forvaltning av det samiske materialet som i dag befinner seg i museene, både når det gjelder framtidig oppbevaringssted, forskning og formidling. Sametinget, eller et organ utpekt av Sametinget, bør derfor representere de samiske interessene ved forhandlinger om tilbakeføring av samisk museums materiale.

NMU-rapporten oppsummerer følgende tilrådinger:

- 1. Museene har et særlig ansvar for å stille samlinger til disposisjon for institusjoner for urfolk.*
- 2. Det er viktig at samisk historie og kultur formidles både i og utenfor de samiske områdene. Museer som forvalter samiske samlinger, har et særlig ansvar for å bidra til dette.*
- 3. Utvalget slår fast at det er en prinsipiell forskjell mellom å vurdere tilbakeføring av materiale til den samiske urbefolkningen og å tilbakeføre materiale til norske regioner eller lokalsamfunn. For tilbakeføring av samisk materiale bør museene rette seg etter de målsettinger som er trukket opp både i nasjonal lovgivning om samepolitiske målsettinger og etter internasjonale konvensjoner og avtaler som omhandler urfolk.*

¹ Ref rapport Norsk museumsutvikling 5:2000

4. *Sametinget bør være forhandlingspart ved diskusjoner om overføring og framtidig forvaltning av det samiske materialet. Anmodninger om overføring av samlinger med samisk materiale utover utlån til utstillinger eller andre klart tidsavgrensede formål, bør derfor gå via Sametinget.*
5. *Sametinget bør i samarbeid med museene som forvalter samisk materiale, utarbeide en oversikt over det samiske materialet i museenes samlinger i Norge.*
6. *Det er en sentral utfordring å prioritere elektronisk tilgjengeliggjøring av samisk materiale i sentrale samlinger, og man bør vurdere å opprette et sentralregister for samisk materiale i museene.*

Det er ingen tvil om at det arbeidet som nå pågår mer enn 10 år seinere, er i alt vesentlig i samsvar med hovedkonklusjon og retningslinjer som lå i denne utredningen.

2.3 Museumsetiske regler – ICOM, 2004²

ICOM – The International Council of Museums – er museenes internasjonale organisasjon. ICOM har utformet et museumsetisk regelverk som er hjemlet i ICOMs vedtekter. Dette regelverket ble vedtatt første gang i 1986 og er seinere revidert flere ganger, sist i 2004. De museene som er medlemmer i ICOM, er forpliktet til å følge regelverket, som dermed utgjør allment aksepterte prinsipper blant museer internasjonalt. ICOM påpeker samtidig at det etiske regelverket skal representere en minimumsstandard. Nasjonale museumsorganisasjoner og myndigheter skal følge opp disse prinsippene gjennom adekvate former for godkjenning og evaluering.

I disse etiske retningslinjer behandles bl.a. museenes ansvar for hjemmel og proveniens. Historien har tallrike erfaringer med erobringer, kolonialisering, krig, ulike former for undertrykkelse og overgrep, ulovlig omsetning, etc som har ført til at kulturhistoriske gjenstander har kommet på avveie, og noen av dem har havnet på museum. Dette har skapt utfordringer for museer i mange land. Det er bl.a. slike utfordringer som ICOMs etiske retningslinjer tar sikte på å behandle, i samsvar med alminnelig internasjonal rett for folkegrupper og samfunn. Dette spørsmålet er særlig behandlet i kapittel 6 i ICOMs museumsetiske retningslinjer.

I kapittel 6 fastslås følgende prinsipp:

Museumssamlinger avspeiler kultur- og naturarven i de samfunnene som de stammer fra. Samlingene innehar dermed egenskaper som går utover vanlige eiendeler. Dette kan inkludere sterk tilknytning til nasjonal, lokal, etnisk, religiøs eller politisk identitet, og det er derfor viktig at museets retningslinjer tar høyde for slike tilknytninger.

I avsnitt 6.2 og 6.3 behandles spørsmål om ordninger for retur av kulturarv:

6.2 Retur av kulturarv

Museer skal være beredt til å ta initiativ til dialog om tilbakelevering av kulturarv til et opphavsland eller en folkegruppe. Dette bør skje på en upartisk

² Oversatt utgave av ICOMs museumsetiske regelverk foreligger som ABM-skrift #29, nyutgitt av Norsk kulturråd i 2011.

måte, basert på vitenskapelige, museumsfaglige og humanitære prinsipper, og i samsvar med aktuelle lokale, nasjonale og internasjonale lover. En slik framgangsmåte er å foretrekke framfor framstøt på statlig eller politisk nivå.

6.3 Tilbakeføring av kulturarv

Dersom et opphavsland eller en folkegruppe søker om å få i retur en gjenstand eller et eksemplar som beviselig er blitt eksportert eller på annen måte overført i strid med prinsippene i internasjonale og nasjonale konvensjoner, og de dokumenterer at gjenstanden eller eksemplaret er del av landets eller folkegruppens natur- eller kulturarv, skal vedkommende museum, dersom det gis lovlig adgang til dette, straks iverksette tiltak for å samarbeide om tilbakeføring.

Vi legger til grunn at det er disse retningslinjene som er den viktigste veiledningen for Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum i denne sammenhengen.

ICOM sitt regelverk har et skille mellom "retur av kulturarv" og "tilbakeføring av kulturarv". Retur er en handling som skjer på grunnlag av vitenskapelige, museumsfaglige og humanitære prinsipper, mens tilbakeføring er tema når gjenstanden bevislig er ført bort fra folkegruppen "i strid med prinsippene i internasjonale og nasjonale konvensjoner". Det understrekes at i denne utredningen brukes begrepet "tilbakeføring" i den mer allmenne betydning "overføring tilbake til opprinnelsesgruppen", og altså ikke i den mer avgrensede betydning som er brukt i ICOMs regelverk. Dette understrekes for å unngå eventuelle misforståelser i retning av at den samlingen som behandles her, i sin helhet faller inn under bestemmelsene i regelverkets paragraf 6.3.

I det generelle perspektivet må vi imidlertid også legge til grunn at den samiske folkegruppen har vært gjenstand for en forvaltning i hver sine nasjonalstater som er i strid med de rettsregler som i dag gjelder for samene som urfolk, og slik dette er nedfelt i ratifiserte, internasjonale konvensjoner og i andre prinsipperklæringer. Dette kom også til uttrykk bl.a. da kong Harald V åpnet Sametinget i 1997. Han uttalte at staten Norge er etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn. Kongen bad om unnskyldning for den måten staten hadde behandlet samene på opp gjennom tidene:

"Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningsspolitikk."³

Vi må kunne legge til grunn at vi i dag har en situasjon der det påligger norske museer å ta del i en prosess av retur og tilbakeføring. Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum er i norsk sammenheng foregangsmuseer, og det er viktig at dette kan danne mønster for flere prosesser som inneholder noe av samme problematikk.

³ St.meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken

2.4 Rettsstilling mv

Samenes rettsstilling er definert i Grunnloven og flere deler av lovverket i Norge. Vi skal ikke gå nærmere inn på disse generelle delene her, men avgrense til de bestemmelsene som har eller kan ha direkte virkning for dokumentasjon og definisjon av samisk historie.

2.4.1 Kulturminneloven

Lov 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner er helt sentral i kulturarvarbeidet. Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. (§ 2).

Størstedelen av denne loven gir regler for faste kulturminner. Faste kulturminner fra tida før 1537 (jfr § 4, der er tatt inn konkret liste) er automatisk fredet, tilsvarende er samiske kulturminner som er eldre enn 100 år automatisk fredet på tilsvarende måte.

Sametinget er delegert helt sentrale oppgaver, idet forskrift av 20.12.2004 bestemmer at Sametinget er sektormyndighet for samisk kulturminnevern i plan- og byggesaker etter plan- og bygningsloven, samt at:

1. *Sametinget er et organ for samisk kulturminnevern*
2. *Sametinget skal ha følgende oppgaver*
 - a) *forestå forvaltningen av samisk kulturminnevern i henhold til lov om kulturminner med tilhørende forskrifter*
 - b) *være et fagpolitisk råd for andre offentlige organ i samiske kulturminnevernsspørsmål*

Løse kulturminner faller også under kulturminneloven, jfr § 12, her sitert første del:

Når det synes klart at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier, er følgende løse kulturminner som kommer for dagen tilfeldig, ved funn, ved utgravninger eller på annen måte statens eiendom:

- a. *Ting fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) som våpen, redskap, kultgjenstander samt steiner, trestykker eller gjenstander av annet materiale med innskrifter eller bilder, bygningsrester uten samhörighet med bygninger eller rester av disse, innbo, kirkeinventar, smykker, arkivsaker, skjeletter og skjelettresten o.l.*
- b. *Mynter fra før år 1650.*
- c. *Samiske kulturminner av den art som er nevnt under a og som er eldre enn 100 år.*

Museenes primære oppgaver ligger likevel innenfor gjenstander, bilder, film, dokumenter, fortellinger, immateriell kultur og kunnskap ellers som gir innsikt i kultur- og naturhistorien. Når slike gjenstander mv blir definert som løse kulturminner, gjelder kulturminneloven for disse. Sametinget er delegert myndighet til å avgjøre hva som er løse, samiske kulturminner.

Løse, samiske kulturminner (jordfunn) som ikke har noen avklart eier og er eldre enn 100 år, er altså statens eiendom. Det er de fem arkeologiske ansvarsmuseene som

forvalter denne eiendomsretten. De samiske museene har dermed ikke noen hjemlet funksjon når det gjelder løse, samiske kulturminner.

2.4.2 FN-konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter, særlig artikkel 27

Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 er en sentral bestemmelse i internasjonal rett til vern om minoriteter. Artikkelen sier at i de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk.

Norske myndigheter anerkjenner at samene har rettigheter i forhold til denne bestemmelsen. Artikkelen verner minoriteter i forhold til negativ forskjellsbehandling, og gir grunnlag for aktiv støtte, dvs positiv forskjellsbehandling.

I forarbeidene til Sameloven ble artikkel 27 vurdert som en sterk rettskilde for samiske rettigheter, både politiske, kulturelle og økonomiske. Den utgjorde også en del av grunnlaget for Stortingets vedtak av Grunnlovens § 110a i 1988. Det er nå en alminnelig tolkning at denne konvensjonen hjemler krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene.⁴

2.4.3 Lov 1987-06-12-56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold

Sameloven av 1987 var på mange måter det praktiske gjennombruddet for utviklingen av en ny politikk og situasjon for den samiske folkegruppens stilling i Norge. Denne loven er selve hjemmelen for Sametinget. Denne loven gir bl.a. viktige bestemmelser om samisk språk, en forutsetning for det aller meste av annet kulturarbeid. Denne loven er starten på utviklingen av det samiske samfunnet i Norge i samsvar med nyere erkjennelse av menneskerettigheter og urfolkets stilling.

NFSA.1551 snapplåsrifle, Tana, innkommet 1918

2.4.4 ILO-konvensjon 169 07.06.1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

ILO-konvensjon 169 er grunnleggende i internasjonal urfolksrett og spesielt i norsk samerett. Det er denne konvensjonen som definerer begrepet urfolk slik det anvendes i norsk rett, jfr også Høyesteretts dom 21.06.2001:

"Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som

⁴ St.meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken

landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.”

Prinsippene ligger bl.a. i Artikkel 2:

1. *Regjeringene skal ha ansvaret for utvikling av, med deltakelse av vedkommende folk, samordnede og systematiske tiltak for å verne disse folks rettigheter og for å garantere at deres integritet blir respektert.*
2. *Slike tiltak skal omfatte virkemidler for å:*
 - a) *sikre at medlemmer av disse folk nyter godt av de samme rettigheter og muligheter som nasjonale lover og forskrifter sikrer for andre medlemmer av befolkningen, på lik linje med disse;*
 - b) *fremme full virkeliggjøring av disse folks sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter med respekt for deres sosiale og kulturelle identitet, skikker og tradisjoner og for deres institusjoner;*
 - c) *bistå medlemmene av vedkommende folk med å fjerne eventuelle sosio-økonomiske ulikheter mellom urfolk og øvrige medlemmer av nasjonalsamfunnet, på en måte som er i samsvar med deres ønskemål og livsform.*

2.4.5 UNESCO 17.10.2003: Vern av den immaterielle kulturarven

Dette er en viktig konvensjon. Den har i vårt prosjekt antagelig større betydning i form av prinsipper og politisk veiledning, enn som konkret retningslinje for aktuelle løsninger. I proposisjonen til Stortinget om ratifikasjon, skriver departementet:

Innbyrdes sammenheng og avhengighet mellom materiell og immateriell kulturarv kjennetegner den tilnærming som urfolk og nasjonale minoriteter har til kulturarvsspørsmål. For disse gruppene vil en ratifikasjon av UNESCO-konvensjonen innebære en styrking av bevisstheten rundt og vernet om deres kulturarv.⁵

2.4.6 Nordisk samekonvensjon - Utkast fra nordisk ekspertgruppe, 26.10.2005

Regjeringene i Norge, Sverige og Finland oppnevnte i 2002 en ekspertgruppe med oppdrag å utarbeide et utkast til en nordisk samekonvensjon. Ekspertgruppen ble ledet av professor Carsten Smith, Universitetet i Oslo. Innstillingen fra gruppen ble levert den 26.10.2005. Innstillingen er stilet til ministrene med ansvar for samiske spørsmål og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige, idet Ekspertgruppen *”forutsetter at den fortsatte behandlingen av utkastet til konvensjonen og de kommentarer som inngår i ekspertgruppens innstilling, skjer i samarbeid mellom de tre regjeringene og de tre sametingene.”*

Utkastet til nordisk samekonvensjon er en grundig gjennomgang av samenes stilling som urfolk, både når det gjelder det samiske folkets allmenne rettigheter, samisk styring, samisk språk og kultur, samisk rett til land og vann og samiske næringer.

⁵ St.prp. nr. 73 (2005–2006) (UNESCO-konvensjon 17.10.2003 om vern av immateriell kulturarv)

Utkastet legger ansvar på regjeringene, idet dette også omfatter de regionale og lokale myndigheter. Følgende klipp fra konvensjonsutkastet er å anse som relevante for oppgaven i dette dokumentet:

Artikkel 1 Formålet med konvensjonen

Formålet med denne konvensjonen er å bekrefte og styrke slike rettigheter for det samiske folket at det kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur, sine næringer og sitt samfunnsliv med minst mulig hinder av landegrensene.

.....

Artikkel 5 Omfanget av statenes ansvar

Statenes plikter etter denne konvensjonen gjelder for alle statlige organ på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Også andre organ for offentlig forvaltning og offentlig virksomhet har disse plikter. Det samme gjelder private rettssubjekter når de utøver offentlig myndighet eller utfører andre offentlige oppgaver.

Ved anvendelsen av denne konvensjonen skal sametingene og andre samiske organ, uavhengig av deres rettslige status ifølge nasjonal eller internasjonal rett, ikke anses å falle inn under begrepet stat, bortsett fra når de utøver offentlig myndighet.

Artikkel 6 Statenes tiltak overfor det samiske folket

De tre statene skal på effektiv måte legge forholdene til rette for at det samiske folket kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur, sine næringer og sitt samfunnsliv.

Statene skal skape gunstige forutsetninger for å opprettholde og utvikle de samiske lokalsamfunn.

Statenes ansvar for tiltak etter denne konvensjonen omfatter også i rimelig utstrekning de samer som er bosatt utenfor de tradisjonelle samiske områder.

.....

Artikkel 23 Samenes språklige rettigheter

Samene skal ha rett til å bruke, utvikle og til kommende generasjoner formidle sitt språk og sine tradisjoner, og ha rett til å arbeide for at kunnskap i det samiske språket spres også til samer som bare i liten grad eller ikke behersker dette språket.

Samene skal ha rett til å bestemme, beholde og få allmenn aksept for sine personnavn og geografiske navn.

Artikkel 24 Statenes ansvar for samisk språk

Statene skal gjøre det mulig for samene å bevare, utvikle og spre det samiske språket. Statene skal sørge for at det samiske alfabetet kan benyttes på en effektiv måte for dette formål.

Det samiske språket skal kunne benyttes på en effektiv måte i domstoler og overfor myndigheter i de samiske områdene. Det samme gjelder også utenfor disse områdene i slike tvister og saker som først er behandlet i de samiske områdene, eller som på annet vis har en særlig tilknytning til disse områdene.

Statene skal fremme utgivelse av litteratur på det samiske språket.

Bestemmelsene i denne artikkel skal også gjelde de mindre utbredte samiske språkformene.

.....

Artikkel 31 Tradisjonelle kunnskaper og kulturytringer

Statene skal respektere det samiske folkets rett til å forvalte sin tradisjonelle

kunnskap og sine tradisjonelle kulturelle uttrykk, samt arbeide for at samene kan bevare, utvikle og formidle dem til kommende generasjoner.

Statene skal arbeide for at det samiske folket, når samisk kultur anvendes kommersielt av andre enn samer, får innflytelse over virksomheten og rimelig del i det økonomiske utbyttet av denne. Den samiske kulturen skal vernes mot bruk av kulturelle uttrykk som på en misvisende måte gir skinn av å ha samisk opphav.

Statene skal arbeide for at det tas hensyn til samenes tradisjonelle kunnskap ved beslutninger om samiske forhold.

Artikkel 32 Samiske kulturminner

Samiske kulturminner skal vernes i lov og forvaltes av landets sameting eller av kulturinstitusjoner i samarbeid med sametinget.

Statene skal treffe tiltak for samarbeid over landegrensene for dokumentasjon, vern og forvaltning av samiske kulturminner.

Statene skal arbeide for at samiske kulturminner som er tatt bort fra de samiske områdene og som er av særskilt interesse for det samiske samfunnet, overlates til egnede museer eller kulturinstitusjoner etter nærmere avtale med landenes sameting.

Artikkel 33 Kulturgrunnlaget

Statenes plikter i spørsmål om samisk kultur omfatter også det materielle kulturgrunnlaget, slik at samene får de nødvendige næringsmessige og økonomiske vilkår for å kunne sikre og utvikle sin kultur.

En bredt sammensatt arbeidsgruppe ble oppnevnt av Arbeidsdepartementet for å "foreta en systematisk gjennomgang av konvensjonsutkastet med sikte på å identifisere og drøfte eventuelle problemer i forhold til nasjonal rett og folkeretten." Denne gruppen har avgitt rapport datert 3. oktober 2007.

NFSA.2403 lokkpulk, Snåsa, innkommet 1938

I St.meld. St.meld. nr. 28 (2007 – 2008) Samepolitikken skriver departementet:

Regjeringen vil derfor føre en politikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker fremtid i Norge. Samtidig vil regjeringen føre et aktivt samepolitisk samarbeid med de øvrige stater der samene bor, og fortsatt bidra til å utvikle internasjonalt urfolksarbeid i regi av FN og andre internasjonale institusjoner. Videreføring av arbeidet med en nordisk samekonvensjon vil være et viktig bidrag og vil gi en ytterligere konkretisering av innholdet i samenes rett til selvbestemmelse.

.....
Rettighetsutvikling, institusjonsbygging og formalisering av dialogen mellom myndighetene og samene har stått sentralt i samepolitikken fram til nå. Det er etablert lover, regelverk og ordninger for å styrke samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. Særlig viktig er finnmarksloven og konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Regjeringen vil følge opp tidligere og pågående rettighetsutredninger og -ordninger, blant annet den nyetablerte Finnmarkskommisjonen, Utmarksdomstolen, planer for oppfølging av Samerettsutvalget II og Kystfiskeutvalget, og det videre arbeidet med Nordisk samekonvensjon.

Saken er under behandling hos myndighetene, dvs regjeringene og Sametingene i de tre nordiske land, og er altså ikke ferdig behandlet.

Den nordiske samekonvensjon er altså ikke gjeldende rett. Utredningen om den nordiske samekonvensjonen er likevel en viktig rettskilde, idet den også analyserer tolking og anvendelse av de bestemmelsene som gjelder innenfor internasjonale konvensjoner og rettsregler, samt i nasjonenes eget lovverk og vedtatt politikk på de berørte områder.

NFSA.2022AB veskebøyer, Karlebotn, Nesseby, datert 1766

2.4.7 FN-erklæringen av 13.09.2007 om urfolks rettigheter

FN's generalforsamling vedtok i 2007 en erklæring om urfolks rettigheter som på flere områder konkretiserer og utdyper de rettsprinsippene som er nevnt foran. Vi tar inn noen henvisninger fra denne, idet dette er en ytterligere konkretisering. I dette tilfellet referer vi både til den engelske originalteksten og departementets oversettelse, dette på bakgrunn av at oversettelsen kanskje har noen uvanlige ordvalg:

Originaltekst på engelsk:

Article 12

1. Indigenous peoples have the right to manifest, practise, develop and teach their spiritual and religious traditions, customs and ceremonies; the right to maintain, protect, and have access in privacy to their religious and cultural sites; the right to the use and control of their ceremonial objects; and the right to the repatriation of their human remains.

2. States shall seek to enable the access and/or repatriation of ceremonial objects and human remains in their possession through fair, transparent and effective mechanisms developed in conjunction with indigenous peoples concerned.

Article 13

1. Indigenous peoples have the right to revitalize, use, develop and transmit to future generations their histories, languages, oral traditions, philosophies, writing systems and literatures, and to designate and retain their own names for communities, places and persons.

2. States shall take effective measures to ensure that this right is protected and also to ensure that indigenous peoples can understand and be understood in political, legal and administrative proceedings, where necessary through the provision of interpretation or by other appropriate means.

Departementets oversettelse:

Artikkel 12

1. Urfolk har rett til å uttrykke, praktisere, utvikle og gi opplæring i sine spirituelle og religiøse tradisjoner, skikker og seremonier; rett til å bevare, verne og ha uforstyrret adgang til sine religiøse og kulturelle steder; rett til å benytte og ha kontroll med sine seremonielle gjenstander; samt rett til å få tilbakeført deres menneskelige levninger.

2. Statene skal gjennom rimelige, klare og effektive ordninger, utformet i samarbeid med vedkommende urfolk, søke å muliggjøre for adgang til og/eller tilbakeføring av seremonielle gjenstander og menneskelige levninger som er i statens besittelse.

Artikkel 13

1. Urfolk har rett til å gjenopplive, bruke og utvikle sin historie, sitt språk, sine muntlige overleveringer, sine filosofier, sitt skriftsystem og sin litteratur, og å videreføre samme til nye generasjoner, og har også rett til å fastsette og beholde sine egne navn på og betegnelser for lokalsamfunn, steder og personer.

2. Statene skal treffe effektive tiltak for å sikre vern av denne rettigheten og også for å sikre at urfolk selv kan forstå og bli forstått i politiske, rettslige og forvaltningsmessige prosesser, om nødvendig ved hjelp av tolk eller på annet hensiktsmessig vis.

2.4.8 St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken

Fra kap 1.1

Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, same og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Det faktum at flertallet av samene i verden bor i Norge, gir staten Norge særlige forpliktelser overfor samisk kulturutvikling i vid forstand.

Fra kap 14, innledning

For å ivareta det statlige ansvaret for samisk kultur arbeider regjeringen etter to hovedlinjer. Samisk kulturpolitikk innebærer på den ene siden at myndighetene, med utgangspunkt i de internasjonale forpliktelser overfor urfolks rettigheter, søker å styrke samisk identitet og samisk kulturelt mangfold gjennom Sametinget. På den andre siden må myndighetene i den overordnede kulturpolitikken ha en bevisst holdning til hvordan samisk kultur og samisk kulturelt mangfold ivaretas i den nasjonale kulturpolitikken.

Fra kap 14.8.3

Sametinget har gjentatte ganger etterlyst det samiske perspektivet i museumsreformen. Sametinget ønsker blant annet en større andel av de økonomiske virkemidlene knyttet til konsolideringsprosessen, jf. Sametingets årsmelding 2007 (punkt 6.5).

Sametinget står fritt til å prioritere midler til den samiske museumsreformen innenfor bevilgningen til samiske kulturformål over kap. 320, post 53, som er betydelig økt de siste årene. Regjeringen vil imidlertid i minst mulig grad legge føringer på midlene til samiske kulturtiltak som overføres til Sametinget, og det vil derfor ikke bli lagt særskilte føringer knyttet til den samiske museumsreformen på bevilgningen fra Kultur- og kirke departementet. Kultur- og kirke departementet vil samtidig peke på at departementet er kjent med de store faglige og organisatoriske utfordringene som ligger i den samiske museumsreformen, og erkjenner at det er behov for en generell styrking av de samiske museene. Det er opp til Sametinget å prioritere mellom disse og andre behov på det samiske kulturfeltet innen de midler som stilles til disposisjon.

2.5 Virkning for tilbakeføring av materiale til samiske museer

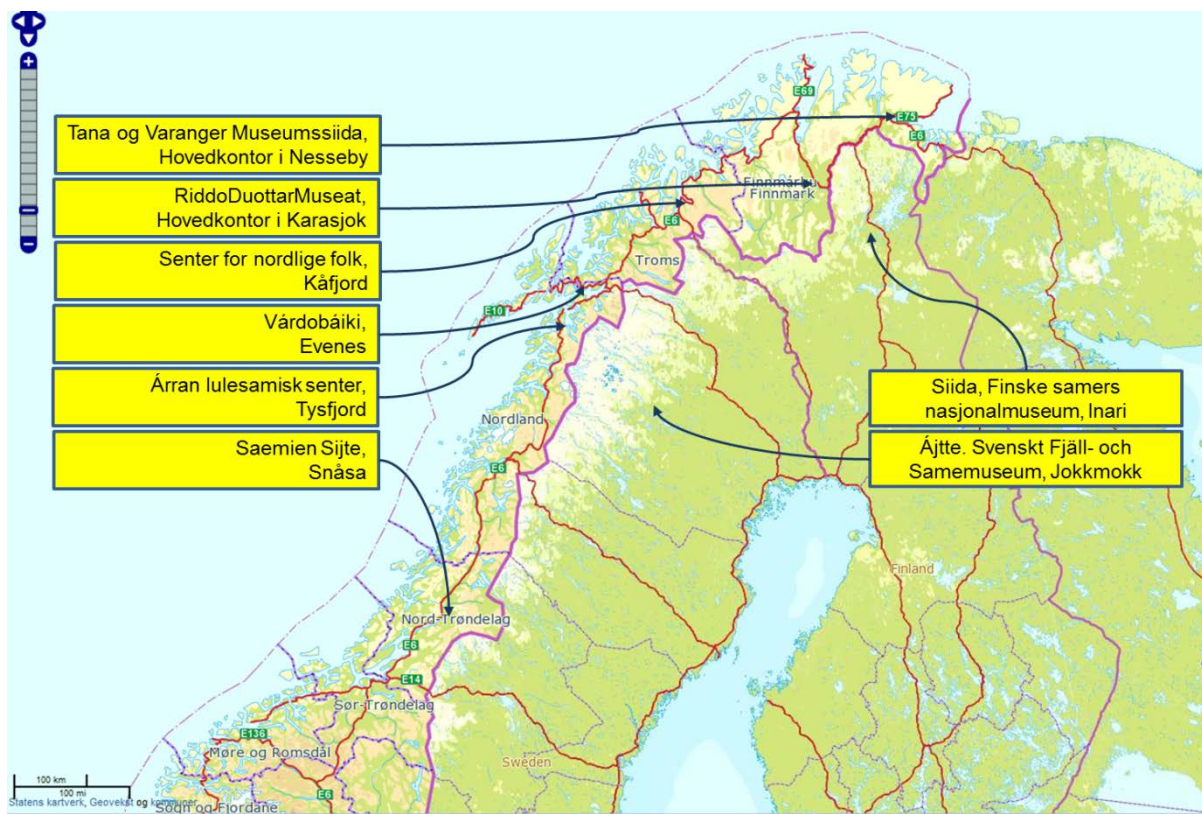
De etiske, politiske og rettslige dokumentene som vi har referert til foran, har alle som en klar henvisning at et urfolk som bor på territoriet til en stat, har rett til å forvalte sin egen kulturarv, og at staten har ansvar for å legge forholdene til rette slik at en slik forvaltning kan gjennomføres. Dette er viktig veiledning for vårt prosjekt.

Sametinget forvalter seks samiske museer. Sametinget har derfor lagt til grunn at ansvaret for å forvalte tilbakeført gjenstandsmateriale mv må ivaretas av disse seks samiske museene. Derfor involverer dette prosjektet også de samiske museene.

3 Det samiske museumslandskapet

3.1 Samiske museer i Norden

Det samiske museumslandskapet omfatter i Norge seks samiske museer, til forskjell fra Sverige og Finland som har samlet seg om ett samisk hovedmuseum i hvert land:

Det er bare i Norge at de samiske museene er lagt til Sametingets forvaltning. Dette er som nevnt forskjellig i Sverige og Finland, og ikke definert som tema for egne museer i Russland. Vi viser om dette også til omtale av erfaringer med tilbakeføringsspørsmål i kapittel 5 nedenfor.

3.2 De samiske museene – definisjon

Når vi her bruker termen “samisk museum”, har det en forvaltningsmessig forankring. Samiske museer omfatter altså de museene som hører under den Sametingets forvaltning.

De kjennetegn som definerer et museum som samisk museum, er fastlagt av Sametinget slik (2004):

- *Museet må ha en forvaltningsmessig tilknytning til Sametinget, der Sametinget er faglig og politisk premissleverandør.*
- *Museer som virker i en samisk samfunnskontekst*
- *Museer som har samisk kultur- og naturhistorie som et sentralt virkeområde.*

Sametinget har arbeidet med den samiske museumsstrukturen bl.a. i lys av den

omfattende konsolideringsprosessen i museumsvesenet i Norge. Som resultat av dette er den samiske museumsstrukturen i 2011 følgende:

1. RiddoDuottarMuseat (stiftelse), Karasjok
 - De Samiske Samlinger, Karasjok
 - Kautokeino Bygdetun, Kautokeino
 - Kokelv sjøsamiske museum, Kvalsund
 - Porsanger museum, Porsanger
2. Deanu ja Várjjat Museasiida/ Tana og Varanger museumssiida (under stiftelse), Nesseby
 - Varanger samiske museum, Nesseby
 - Tana museum, Tana
 - Østsamisk museum, Sør-Varanger
 - Saviomuseet, Sør-Varanger
3. Senter for nordlige folk, Kåfjord
4. Várdobáiki museumssiida, Evenes
5. Árran lulesamisk museum, Tysfjord,
 - Pitesamisk museumsvirksomhet, Beiarn
6. Saemien Sijte, Snåsa

I oversikten foran har vi oppgitt den kommunen hvor hvert av de konsoliderte museene har sitt kontor. Det følger selvsagt av saken at disse museene har en regional virksomhet langt utover de kommunene som er nevnt.

3.3 De samiske museene, jfr mål- og behovsanalysen i 2010 og 2011

3.3.1 Om undersøkelsen

I 2010 ble det gjennomført en mål- og behovsanalyse for alle museene i Finnmark, også de to samiske museene. I 2011 gjennomførte Sametinget en tilsvarende analyse for de samiske museene utenfor Finnmark, idet dette så ga en samlet oversikt over situasjonen ved alle seks samiske museer. Analysen ble gjennomført med en omfattende undersøkelse i en prosess som engasjerte hvert enkelt av museene i direkte intervjuer og dokumentasjon. Analysen underbygger på en gjennomgripende måte at de samiske museene har en helt vital rolle innenfor det samiske samfunnets forvaltning av sin egen kulturarv.

Denne behovsanalysen har dannet et viktig grunnlag for arbeidet med tilbakeføring av samisk gjenstandsmateriale fra samlingene ved Norsk Folkemuseum. Det er helt klart at de samiske museene har behov for et betydelig budsjettløft for å kunne ivareta oppgavene innenfor forvaltningen av samisk kulturarv. Det er understreket flere steder i denne rapporten at det er et ansvar for staten å sørge for nødvendige ressurser slik at den rett og det ansvar det samiske samfunnet har for å ivareta egen kulturarv, kan gjennomføres. I denne rapporten er det således gjort rede for at selve den fysiske overføringen av gjenstandsmaterialet fra Norsk Folkemuseum til de samiske museene, ikke kan iverksettes før de samiske museene er i stand til å ivareta dette materialet på en like betryggende måte som er tilfellet ved Norsk Folkemuseum.

I denne rapporten behandles kostnadene med selve tilbakeføringsoppgaven. I tillegg

kommer selvsagt de budsjettbehovene som ligger hos de seks museene. Dette er en sak som ligger utenfor tilbakeføringsprosjektet, men henger nøye sammen med de forholdene som er behandlet i mål- og behovsanalysen.

De første delene av den behovsanalysen som vi her referer til, ble utført i 2010 på basis av årsrapporter om regnskap, stillinger og samlingsforvaltning ellers til ABMU. Ved å bygge på nettopp rapporteringen til ABM, kunne man sammenstille situasjonen ved de samiske museene også med de norske museene i de samme fylkene. Disse analysene er ikke blitt oppdatert i forbindelse med dette arbeidet. Vi kan imidlertid legge til grunn at den situasjonen som tallene tegner et bilde av, neppe er vesentlig endret etter 2009.

NFSA.0282 fyrstikkhus, Røros, innkommet 1889

Vi skal i det følgende oppsummere noen sentrale nøkkeltall for samiske museer, idet tallene er hentet fra mål- og behovsanalysen:

3.3.2 Samlinger

For de samiske museene foreligger følgende tall for de samlingene som danner et viktig grunnlag for virksomheten:

Samlinger pr 31.12.20	TVMS	RDM	Senter for nordlige folk	Várdobáiki	Árran	Saemien Sijte	Sum
Kunsthistoriske gjenstander		845			6	0	851
Kulturhistoriske gjenstander	2 020	7 393		600	403	1 752	12 168
Fotografier	15 000	20 750			735	2 324	38 809
Arkeologiske gjenstander							0
Naturhistoriske gjenstander						300	300
Sum gjenstander	17 020	28 988	0	600	1 144	4 376	52 128
Kulturhistoriske bygninger		34				4	38
Andre bygninger		2			1	3	6
Brutto grunnflate alle bygninger						885	885

Noen presiseringer:

- For Tana og Varanger foreligger det ufullstendige tall for 2009. Her inngår derfor anslag, men vi legger til grunn at størrelsesordenen ikke er misvisende.
- For Senter for nordlige folk foreligger ikke noen tall, men det er opplyst i plandokumenter at museet ikke rådde over noen samling i 2009.
- For Várdobáiki er antallet gjenstander oppgitt for friluftsmuseet.

Som vi ser, rår altså de samiske museene i alt over vel 52.000 gjenstander, hvorav nesten 40.000 er fotografier og drøye 12.000 er kulturhistorisk gjenstandsmateriale.

3.3.3 Stillinger (årsverk)

Statistikkoppgavene gir følgende oversikt over utførte, lønnete årsverk i 2009:

Årsverk 2009	TVMS	RDM	Senter for nordlige folk	Várdo-báiki	Árran	Saemien Sijte	Sum
Faglig	5,5	6,0	1,0	1,0	4,0	5,0	22,5
Ledere	2,0	1,0				1,0	4,0
Administrativt	2,5	2,0				1,1	5,6
Teknisk	6,0	2,0					8,0
Sum	16,0	11,0	1,0	1,0	4,0	7,1	40,1

Hele den samiske museumsstab er altså på ca 40 årsverk. 27 av disse årsverkene tilhører de samiske museene i Finnmark, og 13 er fordelt på de øvrige museene.

3.3.4 Besøksstall

Statistikkoppgavene for følgende oversikt over besøkende:

Besøksstall 2009	TVMS	RDM	Senter for nordlige folk	Várdo-báiki	Árran	Saemien Sijte	Sum
Totalt besøksstall	26 339	8 583	0	0	2 400	683	38 005
Herav betalende	11 255	6 599	0	0	320	740	18 914

Vi skal her bemerke at i tallene for Tana og Varanger er besøksstallene for Savio-museet ved Grenselandmuseet tatt med. Dette gir kanskje et noe misvisende høyt besøksstall for dette museet i 2009.

3.3.5 Økonomisk fundament – inntekter

Statistikkoppgavene gir følgende oversikt over museenes brutto inntektsgrunnlag:

Inntekter 2009	TVMS	RDM	Senter for nordlige folk	Várdo-báiki	Árran	Saemien Sijte	Sum
Sum egeninntekter	631	397	335	0	38	703	2 104
Sum ord.driftstilskudd	6 343	7 436	132	1 350	3 719	2 482	21 462
Sum andre tilskudd	454	1 351	0	404	631	2 028	4 868
Sum inntekter	7 428	9 184	467	1 753	4 388	5 213	28 433

Som oppsummering av hele den samiske museumsverden, ser vi at virksomheten må vurderes som beskjedne tall. Av alle museene i Norge, utgjør de samiske museene meget beskjedne andeler:

- 0,12 % av gjenstandssamlingene
- 1,10 % av årsverkene
- 0,37 % av besøkene
- 0,81 % av inntektene

Med noen meget få hederlige unntak for noen kommuner, har tilskuddene fra fylkeskommunene og kommunene bortfalt etter at Sametinget overtok forvaltningsansvaret for bevilgningene fra statsbudsjettet. Sametinget står nå for 90 – 100 % av alle tilskudd til de samiske museene, mens for øvrige museer i de samme fylkene utgjør statstilskuddet i området 55 %.

3.4 Oppsummerende om de samiske museene

Gjennom inngående, strukturerte intervjuer med alle museene, formidler de en situasjon som er gjort detaljert rede for i utredningen, og som kort kan oppsummeres:

1. De samiske museene har den viktigste oppgaven innenfor samisk forvaltning av egen kulturarv. Kunnskap om samisk kulturarv er av avgjørende betydning for bygging av samisk identitet og selvrespekt. Dette er et arbeid som krever forskning, dokumentasjon og formidling, og museene er i godt i gang.
2. Museene er stolte av at de finnes som en samisk grunnstamme av institusjoner for ivaretagelse av den samiske kulturarven, av den faglige kompetansen ved museene og de samlingene av materiell og immateriell kulturarv som de forvalter.
3. Museene har knappe ressurser, små og sårbare fagstaber, meget utilfredsstillende lokaliteter og utilstrekkelig vekst i de økonomiske rammene. De samiske museene anser at de ikke har fått ta del i den finansielle utviklingen som øvrige museer har hatt gjennom museumsreformen.
4. Museene anser at Sametinget må framstå med en tydeligere vilje i realiseringen og samordningen av ansvaret og retten til forvaltning av samenes egen kulturarv.

Av betydning for arbeidet i tilbakeføringsprosjektet, er følgende situasjonsbeskrivelse fra behovsanalysen viktig informasjon:

1. Det er ingen av de samiske museene som har fullt ut tilfredsstillende magasin.
2. Det er bare ett museum som har klimaregulerte magasin, nemlig Árran. Her går imidlertid et vannrør gjennom magasinet, jfr sikringsproblem.
3. Senter for nordlige folk og Várdobáiki har ikke magasin.

Fullt ut tilfredsstillende forvaltningsforhold for å motta gjenstander fra Norsk Folkemuseum vil altså være avhengig av investeringer. Slike investeringer er på programmet for bl.a. følgende museer:

1. Saemien Sijte står foran nybygg, og magasin er ivarettatt i romprogrammet.
2. RiddoDuottarMuseat står foran nybygg for kunstmuseum med tilhørende magasin for kunstsamlingen. Det er behov for å avklare hvilke virkninger denne utbyggingen vil kunne ha for de øvrige magasinbehovene.
3. Várdobáiki står foran nybygg. Det er behov for å avklare hvilke konkrete planer for magasin som er lagt inn i dette prosjektet.
4. Senter for nordlige folk, Manndalen, har nettopp tatt i bruk nybygg. Dette bygget har ikke magasin.

NFSA.3142, lokkeand, Mieron, Kautokeino, innkommet 1952

3.5 Faglig synergi og samarbeid

3.5.1 *Forskning og dokumentasjon*

Det foreligger omfattende behov for ny forskning og dokumentasjon innenfor samisk historie. Vi legger til grunn at tilbakeføringsprosjektet er starten på et faglig samarbeid som tar i bruk hver av institusjonenes komparative fortrinn. Det må være et mål at Norsk Folkemuseum, Kulturhistorisk museum og de samiske museene finner grunnlag for å definere nye, felles prosjekter om forskning innenfor samisk kulturarv.

De samiske museene har særlig kompetanse innenfor gjenstandenes historie, anvendelse og tilknyttet immateriell kultur, noe som også utdyper kvaliteten ved formidling. Disse museene har dessuten særlig kompetanse innenfor dokumentasjon av immateriell kulturarv. Når dette gjennom arbeid og felles prosjekter kobles sammen med Norsk Folkemuseums og Kulturhistorisk museums akkumulerte kompetanse innenfor museumsfaglig forskning gjennom generasjoner, oppstår potensialet for en viktig synergi.

Dette samarbeidet om dokumentasjon, forskning og formidling av samisk kulturhistorie kan omfatte, men er ikke begrenset til, tiltak som de følgende:

- Gjensidig utlån og deponering av gjenstandsmateriale og annen dokumentasjon utover de tiltak som vil følge av avtalen om tilbakeføring.
- Utveksling av supplerende informasjon som knyttes til gjenstandene, f.eks. om gjenstandenes proveniens, anvendelse og immateriell dokumentasjon ellers.
- Forskning av enhver art innenfor samiske tema
- Formidlingstiltak

Dette er oppgaver som bare kan bli til realitet gjennom en faglig åpenhet hos museene og andre faglige institusjoner i og utenfor de samiske miljøene. De fleste har hver for seg behov for supplerende kunnskap, dokumentasjon, gjenstandssamlinger etc for å kunne gjennomføre nyskapende tiltak. Det er derfor viktig at de faglige fellesskap og kontaktflater som oppstår som en effekt av tilbakeføringsprosjektet blir til forum for samarbeid om forskning og dokumentasjon. Dette er en utfordring til institusjonene selv, og også til de kulturpolitiske myndigheter på h.h.vis norsk og samisk side. Det bør vurderes om det skal opprettes spesielle satsingsprogram eller finansieringsordninger som kan stimulere slikt samarbeid.

Det er trolig at tilbakeføringsprosjektet vil kunne danne modell for tilsvarende samarbeid mellom andre museer med samiske samlinger på den ene siden og Sametinget og de samiske museene på den andre. Dette perspektivet må selvsagt også tas hensyn til når man skal utforme nye ordninger for å stimulere faglige samarbeidstiltak.

3.5.2 *Formidlingsplan*

Formidling av samisk kulturarv er en omfattende oppgave. Formidling er nøkkel både til styrket selvhevdelse av egen kulturarv i den samiske folkegruppen, og til økt

kjennskap og anerkjennelse i de norske kulturmiljøene både lokalt og i nasjonal sammenheng. Det er derfor behov for at slik formidling kan styrkes både hos samiske og norske museer. Et faglig samarbeid mellom de samiske og de norske museene om fornyelse og styrking av slik formidling vil representere både et potensial for styrket kunnskapsgrunnlag og bedre metoder i arbeidet.

Tilbakeføringsprosjektet utgjør derfor en utfordring både for Norsk Folkemuseum, Kulturhistorisk museum og de samiske museene om å utnytte de nye og nære relasjonene til å finne nye former for styrket samarbeid om formidlingen av samisk kultur og historie. De samiske museene har særlig kompetanse når det gjelder autentisk levendegjøring innenfor det samiske samfunn. Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum har generasjoners erfart kompetanse med utstilling, tematiske formidlingsprosjekter, samarbeid med skoleverket på alle nivåer etc. De samiske museene møter den samiske folkegruppen på sine hjemmebaner. Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum møter et stort nasjonalt og internasjonalt publikum. Et formidlingssamarbeid vil ha til hensikt å forsterke arbeidet på disse arenaene.

3.5.3 Norsk kulturråd – ABM Utvikling

ABM Utvikling er avviklet som statens forvaltningsmessige samordningsorgan for arkiv, bibliotek og museum. Museumsoppgavene er overført til Norsk kulturråd, herunder forvaltningen av statens finansieringsbidrag og oppfølging ellers av de konsoliderte museene, også de samiske. Det ligger som et inntrykk hos de samiske museene at oppfølgingen overfor dem ikke har vært like aktiv som overfor de norske museene. Vi må bygge på som en forutsetning at Norsk kulturråd skal følge opp de samiske museene på linje med de norske.

NFSA.2546 røyskattfelle, Kåfjord, innkommet 1949

4 Samlingens omfang, karakter og historikk

4.1 Etnografisk Museum, Universitetet i Oslo, 1851-1951

Innsamling av samisk museumsmateriale begynte da Universitetet (nå Universitetet i Oslo, UiO) i 1851 fikk forespørsel om å skaffe samiske gjenstander til en utstilling i London. Det ble blant annet sendt gipsavstøpninger av hodene til tre samer, samt en del gjenstander. I bytte fikk Universitetet en del gjenstander fra fjerne himmelstrøk. Disse, samt andre gjenstander som Universitetet eide, blant annet ekstra kopier av de samiske gipshodene, ble begynnelsen på en samling som i 1857 åpnet for publikum under navnet Universitetets Etnografiske Museum (UEM – fra 1999 del av Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo). Også norsk folkekunst ble innsamlet, men etter at Norsk Folkemuseum var blitt opprettet i 1894, ble den norske samlingen ved Etnografisk Museum overført dit på begynnelsen av 1900-tallet. Den samiske samlingen forble på Etnografisk Museum, og ble der helt til 1951.

I hele denne perioden fortsatte innsamlingen av samisk materiale. I begynnelsen var givene ofte norske embetsmenn som hadde tjenestegjort i samiske distrikter. Senere foretok også museet selv innsamlingsreiser, blant annet besøkte professor Yngvar Nielsen sørsamiske områder i 1889, og museets senere bestyrer Ole Solberg foretok omfattende innsamlinger i Finnmark i 1907. En sentral person var Finnemisjonens reisesekretær Bertrand M. Nilsen, som var museets viktigste innsamler av samisk materiale fra 1911 og frem til 1950-tallet; omkring en tredjedel av samlingen er innkommet gjennom denne ene persons virksomhet.

NFSA.3152, krakk, Kautokeino, innkommet 1952

Gjenstandene ble i all hovedsak enten gitt som gaver eller de ble kjøpt fra eieren. Men i enkelte tilfelle ble de innsamlet uten klare giverforhold, eller giver/selger hadde i sin tur ervervet gjenstandene uten giver. Det gjelder blant annet samlingen etter forstmannen Axel Hagemann, innkjøpt tidlig på 1900-tallet, der noen av gjenstandene var slike han hadde "funnet" i marka, deriblant den ene av samlingens to runebommer. Det er også sannsynlig at seidesteinen fra Gargovarre (se nedenfor, 4.2.1) er ble tatt uten at noen i lokalmiljøet ble ansett som eier eller spurt om tillatelse. Det samme gjelder for innsamling av skjelettmateriale til Anatomisk institutt, der tilhørende gjenstander (likkister og annet) kom til Etnografisk Museum og derfra til Norsk Folkemuseum. Slikt irregulært innsamlet materiale utgjør imidlertid en meget liten del av samlingen.

Enkelte av de samiske gjenstandene er omtalt i professor Yngvar Nielsens to

publikasjoner fra 1907 (om museets historie i 50 år) og 1911 (om den lappiske samlingen). For den senere historien vises til Gutorm Gjessing og Marie Krekling Johannessen: *"De hundre år – Etnografisk Museums historie 1857-1957"*. Da den ble skrevet, var imidlertid den samiske samlingen på vei ut, etter at det i 1951 var blitt avtalt at samlingen skulle overføres til Norsk Folkemuseum.

4.2 Norsk Folkemuseums samiske innsamling før 1951

I løpet av museets første år 1894 – 95 ble det innkjøpt noen få samiske gjenstander. Men det må snart ha blitt besluttet at samene falt utenfor "det norske folk" som var museets arbeidsfelt, og de ble isteden definert som et hovedansvar for Universitetets Etnografiske Museum. Blant annet ble samiske gjenstander som tilfeldigvis kom inn til Folkemuseet, videresendt til Etnografisk Museum. Først på slutten av 1940-tallet ble det igjen tatt inn en del samiske gjenstander, da som deler av større inntak.

4.3 Overføringen fra Etnografisk Museum i 1951

Overføringen av den samiske samlingen skjedde etter initiativ fra Etnografisk Museums nye bestyrer, professor Gutorm Gjessing, i samråd med Folkemuseets nye direktør, Reidar Kjellberg. Begrunnelsen var dels praktisk-økonomisk og dels kulturpolitisk: Ved å overføres til Folkemuseet ville samene bli mer likestilt med befolkningen for øvrig.

Overføringen fikk form av depositum, som var en veletablert juridisk praksis. Denne praksis er også brukt ved tidligere overføringer av andre samlinger fra Etnografisk Museum og Universitetets Oldsaksamling til Norsk Folkemuseum. Men den var utvilsomt ment som *en varig overføring av den fulle forvaltningsrett* - avtalen har for eksempel ingen forbehold om rett til tilbakekalling, eller krav om konsultasjon/godkjenning ved videre deponering/utlån fra Folkemuseet, eller lignende.

Etnografisk Museums katalogiserte samiske gjenstander, i alt ca 2600 katalognumre, ble omregistrert i Folkemuseets nye samiske katalog, med nummer fra Sa1 og oppover (etter omlegging til data i 1995 endret til NFSA.0001 osv.). Av disse er ca 200 numre "tomme", dvs. gjenstandene eksisterer ikke lenger (de fleste "tapt til møll og rust" i løpet av Etnografisk Museums tidligste år). Gjenstandsnumrene figurerer fremdeles i Folkemuseets katalog, noe som innimellom skaper forviklinger. I tillegg ble det i årene etter 1951 overført fra UEM en del materiale som var innkommet dit nylig men som ikke var blitt katalogisert der, og hvor det i ettertid kan være vanskelig å fastslå eierforholdet sikkert. Endelig er noen få etterglemte gjenstander kommet til senere, frem til 1970-tallet. I alt er ca 2800 av gjenstandene i Folkemuseets samiske samling, eller omkring 60 % av samlingen, kommet fra Etnografisk Museum.

NFSA.4334, slaktekniv, ukjent sted, innkommet 1986

4.4 Andre overføringer

Etter opprettelsen av Folkemuseets samiske avdeling i 1951 ble det også overført som deposita til NF noen få gjenstander fra andre steder: Kunstindustrimuseet i Oslo og Heftyesamlingen (eid av Oslo kommune). Noen få gjenstander er privateid og deponert av giverfamilier, noe som i dag trolig er glemt av alle parter.

4.5 Folkemuseets egen innsamling etter 1951

Etter opprettelsen av Samisk avdeling i 1951 ble det straks satt i gang en aktiv innsamling av gjenstander og annet, blant annet i form av feltekspedisjoner der innsamling av gjenstander ble kombinert med fotografering, oppmålinger av bygninger, intervjuing og innsamling av språkprøver på lydbånd. I museets nye Sakatalog ble disse gjenstandene, som altså var Folkemuseets eiendom, gitt nummer fra 3000 og oppover (men skillet ved nr 3000 mellom deponert og eget materiale ble senere forkludret). Innsamlingen dabbet av utover 1960-tallet, mest av personalmessige grunner. Etter at det fra 1970-tallet kom i gang nye museer i de samiske områdene, ble det Folkemuseets politikk å ikke samle historisk materiale i konkurranse med disse museene, men avgrense egen innsamling hovedsakelig til nyere materiale. Dette er fremdeles museets politikk.

Idag omfatter den samiske samlingen (NFSA-katalogen) ca 4500 gjenstander. I tillegg er det, som nevnt, noen få samiske gjenstander i museets regulære samling. Enkelte av disse ble i årene etter 1951 omkatalogisert til NFSA, men det er ikke gjennomført for alle.

4.6 Konserveringshistorikk

Tidligere tiders konservering av gjenstandssamlinger ved museene har skjedd uten den kunnskap som vi senere har fått om langsiktige skadevirkninger for mennesker og miljø. Det gjelder særlig bruken av pesticider som DDT, som ble brukt i stor utstrekning fra omkring 1940 og frem til 1980-tallet. Gjenstander som har rester av slike midler kan utgjøre helsefare for personell som kommer i kontakt med dem, og kan forurense omgivelsene. Som ledd i en tilbakeføring er det derfor behov for å kartlegge tilgjengelig informasjon om tidligere konserveringstiltak.

Erfaring og undersøkelse så langt ved norske museer, viser at saken først og fremst handler om å kartlegge bruk av pesticider i forbindelse med tidligere konservering av organisk materiale, særlig skinn og tekstiler. Dette utgjør i dag en åpenbar helserisiko for personell som håndterer gjenstandene. Det finnes imidlertid ikke tilgjengelige data hos museene for slik bruk før i de aller siste år.

Slike undersøkelser ble gjort ved Nationalmuseet i København i forbindelse med Utimut. I dette tilfellet viste det seg behov for å bruke ca DKK 1 mill til å rense DDT ut av det materialet som så skulle overlates til Grønlands Nationalmuseum.

I forbindelse med gjennomføringen av en tilbakeføring fra Norsk Folkemuseum til de samiske museene, bør det derfor foretas egne undersøkelser for å klarlegge om gjenstander kan ha slike giftstoffer, særlig på pelsverk og tekstiler, og å rense

gjenstandene for slike giftstoffer.

4.7 Ikke skjelettmateriale

Folkemuseets samling har ikke, og har aldri hatt, fysiske levninger av mennesker. Dette understrekes fordi det knytter seg egne etiske og følelsesmessige problemer til slikt materiale, som til dels følger andre premisser enn diskusjonene om gjenstandssamlingers skjebne.

NFSA.2289, pesk, Tysfjord, innkommet 1936

4.8 De samiske samlingene hos Norsk Folkemuseum

Museet katalog for samiske gjenstander, NFSA-katalogen, har ca 4.500 gjenstander. I tillegg er det noen få samiske gjenstander i museets regulære NF-katalog. Norsk Folkemuseum har som underlag for arbeidsgruppens arbeid utarbeidet en oversikt over samlingen slik den fremgår av NFSA-katalogen. I alt omfatter denne oversikten 4.274 katalognummer:

 A1 Ukjent sted NFSA 236	 Hasvik NFSA 1	 Måsøy NFSA 19	 Surnadal NFSA 1
 A2 Finnmark u sted NFSA 616	 Hattfjellidal NFSA 24	 Namdalseid NFSA 6	 Sørfold NFSA 31
 A3 Finnmark div1 NFSA 5	 Hemnes NFSA 2	 Namsos NFSA 8	 Sør-Varanger 249
 A4 Finnmark Tanadalen NFSA 3	 Holtålen NFSA 10	 Namsskogan NFSA 23	 Tana NFSA 171
 A5 Skoltesamisk div NFSA 23	 Høylandet NFSA 1	 Nesseby NFSA 175	 Telemark og Oslo NFSA 4
 Alta NFSA 28	 Ibestad NFSA 1	 Nordkapp NFSA 4	 Troms uten sted NFSA 2
 Ankenes NFSA 1	 Karasjok NFSA 292	 Nordland Helgeland NFSA 1	 Tromsø NFSA 38
 Ballangen NFSA 16	 Kautokeino NFSA 1042	 Nordland uten sted NFSA 8	 Tydal NFSA 4
 Balsfjord NFSA 3	 Kvalsund NFSA 12	 Nærøy NFSA 1	 Tysfjord NFSA 505
 Bardu NFSA 14	 Kvænangen NFSA 2	 Oslo NFSA 56	 Vadsø NFSA 37
 Beiarn NFSA 6	 Kåfjord NFSA 37	 Porsanger NFSA 24	 Vefsn NFSA 52
 Bindal NFSA 12	 Lebesby NFSA 109	 Rana NFSA 7	 Vevelstad NFSA 1
 Bodø NFSA 6	 Lenvik NFSA 8	 Rennebu NFSA 2	 Vikna NFSA 2
 Brønnøy NFSA 2	 Lierne NFSA 1	 Røros NFSA 58	 Værøy NFSA 2
 Bykle NFSA 4	 Lillehammer NFSA 1	 Røyrvik NFSA 23	 Åfjord NFSA 8
 Engerdal NFSA 2	 Loppa NFSA 18	 Saltdal NFSA 10	
 Fauske NFSA 17	 Lyngen NFSA 2	 Skjerstad NFSA 2	
 Gamvik NFSA 7	 Lødingen NFSA 10	 Skånland NFSA 5	
 Grane NFSA 34	 Meldal NFSA 1	 Snåsa NFSA 23	
 Grong NFSA 6	 Meløy NFSA 2	 Steigen NFSA 23	
 Hamarøy NFSA 54	 Meråker NFSA 11	 Storfjord NFSA 7	

4.9 Vurdering av samlingene

Det er klart at den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum innebærer et betydelig tilfang av materiell dokumentasjon av samisk historie. I følge katalogene, utgjør Folkemuseets samiske samling et volum som utgjør ca 35 % av de kulturhistoriske samlingene ved samtlige samiske museer. I tillegg kommer at store deler av samlingen ved Folkemuseet, er samlet inn lenge før noen av de samiske museene begynte sin virksomhet.

De samiske samlingene ved Folkemuseet utgjør dermed en unik ressurs for de samiske museene, særlig gjennom de unike gjenstandene og at gjenstandene kommer fra 1800-tallet og fra tiden før moderniseringen innenfor de samiske samfunn skjøt fart og endret også den samiske levemåten.

De samiske samlingene ved Folkemuseet er i god stand. God samlingsforvaltning gjør at dette

NFSA.0572, luehorn, Karasjok, innkommet 1907

gjenstandsmaterialet nå kan presentere samisk historie på en måte som sikrer kvalitet og faglig soliditet.

4.10 Sametingets og samiske museers behov

Sametingets behovsundersøkelse for de samiske museene viser at flere av dem er unge og med meget beskjedne samlinger og egen dokumentasjon. Det framgår også at disse museene neppe har fått en utvikling mht kapasitet og ressurser som står i forhold til den funksjonen de har som de som i praksis ivaretar samenes ansvar og rett til å forvalte sin kulturarv.

Vi legger til grunn at dette prosjektet skal bidra til å gjøre de samiske utviklingsbehovene tydelige på to måter:

1. De samiske museenes funksjon for samenes forvaltning av egen kulturarv, innebærer at disse museene har en helt sentral stilling i det samiske samfunn.
2. De samiske museenes stilling innenfor samisk kulturarv understreker statens ansvar for å sette dem i stand til å utføre denne oppgaven på en god måte.

Det er interessant å peke på at den nordiske ekspertgruppen som utredet en Nordisk samekonvensjon, anser at det som i de internasjonale og ratifiserte konvensjonene pålegges som statens ansvar overfor det urfolket som bor på felles territorium, også omfatter kommunene, fylkeskommunene mv, jfr utkastets artikkel 5:

Artikkel 5 Omfanget av statenes ansvar

Statenes plikter etter denne konvensjonen gjelder for alle statlige organ på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Også andre organ for offentlig forvaltning og offentlig virksomhet har disse plikter. Det samme gjelder private rettssubjekter når de utøver offentlig myndighet eller utfører andre offentlige oppgaver.

Av behovsundersøkelsen framgår det at støtten fra fylkeskommuner og kommuner til samiske museer i stor grad har falt bort etter at forvaltningen av den statlige støtten ble overlatt til Sametinget.

4.11 Norsk Folkemuseums og Kulturhistorisk museums behov

Det ligger i dette prosjektet en klar erkjennelse av at samisk historie skal formidles av museer i Norge, og ikke bare av de samiske museene. Det er ingen tvil om at det er sterkt ønskelig at samisk historie også i fremtiden skal formidles av både Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo. For eksempel er klare forventninger om dette uttrykt fra samiske museumsmiljøer i tidligere diskusjoner om tilbakeføring, blant annet i Samisk Museumslag.

Både Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk Museum ved Universitetet i Oslo har behov for samisk materiale til utstillinger og annen faglig virksomhet. Den mest praktiske løsningen vil være at de deler av samlingen som etter tilbakeføring blir tilbake ved Folkemuseet tjener som grunnlag for behovene til begge museer. Det er klart ønskelig at Folkemuseet, Kulturhistorisk museum og de samiske museene innleder et utstrakt samarbeid om anvendelse av hverandres samlinger i forbindelse med forskning, dokumentasjon og formidling.

5 Erfaringer fra tilbakeføringer i Norge og andre land

5.1 Trender i den internasjonale kulturarvsektoren

Vi har foran referert til den internasjonale utviklingen av konvensjoner, museumsetikk og alminnelig utvikling av menneskerettighetenes konsekvens for kulturarv og urfolkenes stilling. I det internasjonale arbeidet på dette området, foreligger det således et tilfang av erfaringer som det er nyttig å støtte seg til når vi nå skal utvikle gode ordninger også for de samiske kulturarvsspørsmålene.

Hittil er den internasjonale erfaring at 90 % av internasjonal repatriering dreier seg om menneskelige levninger. De etiske standpunkt som knytter seg til rester av forfedrene – bokstavelig talt – er de enkleste: Slikt materiale skal alltid tilbakeføres såfremt krav om dette legges fram, og det finnes en rimelig standard av mottakende organisasjon eller nasjon.

For gjenstandsmateriale er det ikke like klare retningslinjer. Det foreligger erfaringer med to hovedtyper av tilnærming til arbeidet med å få tilbakeføring i stand:

1. Hovedmodell 1: Juridiske krav og rettslig metode for å fremme dem gjennom kamp for særrettigheter. Mange saker er vunnet, men det faglige samspillet mellom partene opphører oftest gjennom striden.
2. Hovedmodell 2: Frivillige avtaler basert på faglighet, etikk, respekt og de menneskerettigheter som ligger til grunn også for lov og rett, og som grunnlag for faglig samarbeid under og etter tilbakeføringen.

Det er ingen tvil om at de beste resultatene er oppnådd gjennom de frivillige avtalene. Ved å samarbeide om avtalene, legger partene også grunnlaget for et bredere faglig fellesskap om forskning, samlingsforvaltning og bedre formidling. Gjennom fokus på dialog og gjennomsiktighet, vil alle deler av en innsamlet og tilbakeført samling framstå som én stor samling som er tilgjengelig for alle parter. I dette er det også alminnelig erfart at også potensialet for ny viten ligger.

Denne internasjonale erfaring oppsummerer viktige råd for hvordan selve gjennomføringen og organiseringen av tilbakeføringsprosjektet fra Norsk Folkemuseum til Sametinget og samiske museer best kan legges opp. En av de viktige erfaringene er at de beste resultatene oppnår man når ikke hele samlingen overføres, men når både de samlingseiende museene og urfolksmuseene deler på eierskapet og samarbeider om forskning, formidling og andre faglige oppgaver.

5.2 Norske paralleller og erfaringer

5.2.1 Tilbakeføringer

Et eksempel på tilbakeføring av en museumsgjenstand til opprinnelsesstedet i samisk område, er seidesteinen fra fjellet Gárgovárri (Gargovarre) i Kautokeino, som i 1997 ble tilbakeført fra Norsk Folkemuseum. Steinen var i 1906 blitt hentet fra fjellet etter initiativ fra sognepresten i Kautokeino og sendt til Etnografisk Museum, der den sto utstilt frem til den samiske samlingen i løpet av 1950-tallet ble overført til Norsk Folkemuseum. Dette var den eneste seidesteinen i samlingen ved Etnografisk

Museum, og senere Folkemuseet. I 1995 tok et bygdelag ved Gárgovárri initiativ til å få steinen tilbake til stedet der den hadde stått før 1906. Norsk Folkemuseum stilte seg positiv til dette, og innhentet samtykke fra Universitetet i Oslo til å sende steinen tilbake. I 1997 ble steinen transportert til Kautokeino og ved en høytidelighet på Samisk Høgskole overlevert til Samisk Kulturminneråd. Den ble senere fraktet opp på fjellet der den hadde stått før 1906. På Folkemuseet ble en gipsavstøpning satt som erstatning i utstillingen, sammen med en tekst som fortalte om steinens skjebne.

Det ble fra Norsk Folkemuseums side understreket at denne saken ikke skulle danne presedens for andre krav om tilbakelevering, dels fordi steinen var en spesiell type gjenstand (av religiøs karakter, der det gjelder egne regler bl.a. i ICOMs etiske regelverk) og dels på grunn av inkomsthistorien (som langt på vei kan kalles tyveri, i motsetning til det aller meste av samlingen ellers, som er innkommet ved kjøp eller gave).

Et annet spesielt forhold ved denne saken er at gjenstanden ikke ble overført til et annet museum, altså for å oppbevares under museumsfaglig forsvarlige forhold i magasin eller utstilling, men at den skulle plasseres ut i naturen og utsettes for vind og vær og eventuelle skader som følge av at den står ubevoktet og uten noen beskyttelse. Det var fra konserveringsseksjonen ved Norsk Folkemuseum uttrykt spesiell bekymring fordi steinen under transporten i 1906 hadde sprukket og var blitt limt, og denne limfugen måtte antas å gå i oppløsning når steinen nå skulle utsettes for vind og vær. Av denne grunn ble steinen stående ved Samisk Høgskole i et års tid, mens dette spørsmålet ble vurdert. Resultatet ble likevel at steinen ble satt ut på fjellet. I dag er seiden godt kjent av lokalbefolkningen som setter pris på at den er tilbakeført.

NFSA.3524 bomme, Melkedalen, Lødingen, innkommet 1956

5.2.2 Langsiktige utlån

Depositum er den løsningen som tradisjonelt er blitt brukt ved norske museer der en samling er blitt overført til et annet museum med permanent siktemål. Som eksempler kan nevnes at etter at Norsk Folkemuseum var blitt opprettet i 1894, ble materiale som ble ansett for naturlig å høre til der, overført som depositum fra de eldre universitetsmuseene: fra Etnografisk Museum norske kulturgjenstander som var blitt innsamlet dit, og fra Universitetets Oldsaksamling etter-reformatorisk kirkekunst (mens før-reformatorisk kunst ble på Oldsaksamlingen). I 1951 ble så den samiske samlingen ved Etnografisk Museum deponert ved Norsk Folkemuseum, og Kunstindustrimuseet i Oslo fulgte opp med å deponere et par samiske gjenstander der.

Gjennom løsningen med depositum unngikk man det vanskelige spørsmålet om endring av eiendomsrett, og dette er den ordningen som er blitt allment brukt mellom norske museer. Men samtidig skapte man en innfløkt eiersituasjon, som i ettertid har medført mange ulemper. I 2000 anbefalte et utvalg oppnevnt av Nasjonalt utvalg for universitetsmuseene (NUUM) og Norsk museumsutvikling (NMU, senere fusjonert med ABM-utvikling og dette i sin tur med Norsk Kulturråd) at ved deposita eldre enn femti år burde også eiendomsretten overføres. Dette ville gjelde alle de nevnte deposita til Norsk Folkemuseum. Både Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk Museum deltok i utvalget og sto altså bak denne tilrådingen, jfr også pkt 2.2 foran. Men forslaget er ikke blitt fulgt opp av partene.

Norsk Folkemuseum har ikke foretatt deposita ut fra sine samlinger, heller ikke av samisk materiale. Men et par langsiktige utlån er i praksis blitt oppfattet som deposita:

I 1984 sendte Folkemuseet 112 gjenstander fra alle samiske områder i Norge til De Samiske Samlinger i Karasjok, til bruk i deres utstillinger. Dette var et langtidslån, og lånebetingelsene skulle presiseres i et eget brev, men det ble aldri gjort, og i praksis har utlånet til DSS blitt regnet som et permanent utlån/depositum. I ettertid kan det være aktuelt å vurdere detaljer i dette utlånet ut fra endrete forhold. Blant annet er det kommet til nye samiske museer, med egne behov. For eksempel har det nyopprettede Østsamisk Museum kommet med ønsker om å få langtidslånt enkelte østsamiske gjenstander som nå er i Karasjok. Også enkelte andre konkrete utlån, som i ettertid kan sees å ha vært uheldige (for eksempel oppsplitting av hele drakter på forskjellige steder) kan gjøre det aktuelt å revurdere deler av utlånet til DSS (nå RiddoDuottarMuseat, RDM).

Et annet, lignende langtidslån gjaldt 121 gjenstander som i 1987 ble sendt til Kautokeino Bygdetun (også det i dag del av RDM). Men her var bakgrunnen annerledes: I 1985 kjøpte Norsk Folkemuseum en privat samling av samiske gjenstander for å sikre dem for et museum. Kjøpet ble foretatt med støtte fra Norsk Kulturråd, og forutsetningen var at de gjenstandene i samlingen som var fra Kautokeino (ca halvparten av samlingen) skulle sendes dit, etter at de var blitt katalogisert ved Norsk Folkemuseum. I dette tilfelle hadde altså alle gjenstandene tilhørighet til Kautokeino, og overføringen dit var en av forutsetningene for at de ble innkjøpt til Norsk Folkemuseum. Men heller ikke i dette tilfelle ble utlånsvilkårene tydelig fastsatt i egen avtale.

Også enkelte andre utlån har i praksis hatt lang varighet. Det gjelder blant annet gjenstander utlånt til Stabbursnes Naturhus i 1990 og til Varanger Samiske Museum i 1995. Etnografisk Museum (nå del av Kulturhistorisk museum) har siden 1970-tallet i flere omganger lånt gjenstander til langsiktig bruk i museets sirkumpolare utstilling. Det har også vært langvarige (20 år eller mer) utlån til Nordiska museet, Vitenskapsmuseet og Tromsø Museum, men disse er nå avsluttet.

5.2.3 Kortvarige utlån

Slike utlån er en normal del av virksomheten ved museer og faller strengt tatt utenfor rammen for denne utredningen, men nevnes likevel, fordi de er den vanligste måten å gjøre museumsgjenstander tilgjengelige i opprinnelsesmiljøet, eller andre steder utenfor eiermuseet. Det kan være en glidende grense mellom korte og lange utlån. I dag har Norsk Folkemuseum en maksimumsgrense på fem år for utlån, men slike utlån kan fornyes eller forlenges, slik det har skjedd for eksempel ved utlån til Árran lulesamisk museum.

NFSA.4313 belte, Bykle, Aust-Agder, innkommet 1985

5.3 Svenske paralleller og erfaringer

I vurderingen av svenske erfaringer, er det viktig å ta med at de samiske museumsløsningene er forskjellige i de to landene. Mens Sametinget forvalter de samiske museene i Norge, er ikke dette tilfellet i Sverige. I Sverige er det ett klart definert samisk museum. Åtjte Svenskt Fjäll- och Samemuseum i Jokkmokk er et "huvudmuseum för den samiska kulturen, specialmuseum för fjällkedjans natur och kultur och ett informationscentrum för fjällturisten". Dette museet har dermed landsdekkende oppgaver hva angår samisk kulturarv og museumsvirksomhet.

Det er blitt utlånt samisk materiale til Åtjte fra Nordiska museet (som har verdens største samiske samling), men det har også vært konflikter om enkelte gjenstander, blant annet seidesteiner. Under avslutningskonferansen for prosjektet *Recalling*

Ancestral Voices i Enare i 2007 erklærte Nordiska museet seg villig til å forhandle om tilbakeføring, på lignende måte som Norsk Folkemuseum. Så langt informasjon foreligger, er det ikke gjort konkrete tiltak for å følge dette opp.

I den grad tilbakeføringsprosjekt er gjennomført i Sverige, har dette handlet om skjelettmateriale. Det er således overført skjelettmateriale fra ulike institusjoner i Sverige til Ajtte.

5.4 Finske paralleller og erfaringer

I Finland er det samiske hovedmuseet i Inari: Siida – The National Museum of the Finnish Sámi. Museet presenterer seg slik:

The Sámi Museum Siida is the national museum of the Sámi and a national special museum in Finland. The Sámi Museum stores the spiritual and material culture of the Finnish Sámi in its collections and presents it to the public through its exhibitions and publications. Its main purpose is to support the identity and the cultural self-esteem of the Sámi.

Ut fra de opplysninger som foreligger hos arbeidsgruppen, framgår det at situasjonen er ganske lik den i Sverige. Tilbakeføring av materiale knyttet til den samiske kulturarven, er ikke noe aktivt tema.

5.5 Russland

Museene i St. Petersburg og i Murmansk har meget store samlinger av samisk materiale. Her har så langt en tilbakeføring til det samiske urfolket i Russland ikke vært noe tema.

5.6 Andre paralleller og erfaringer

I forbindelse med planleggingen av prosjektet *Recalling Ancestral Voices*, ble det drøftet å inkludere som aktuell prosjektoppgave å få fram en oversikt over samisk materiale også ved museer utenfor Norden (bl.a. i Tyskland, Nederland, Frankrike og Storbritannia). Dette ble ikke et tema i dette prosjektet. Noe av denne oppgaven er utført av Ajtte, men man har ikke undersøkt resultatet av dette arbeidet nærmere i forbindelse med det herværende prosjektet.

5.7 Danske paralleller og erfaringer

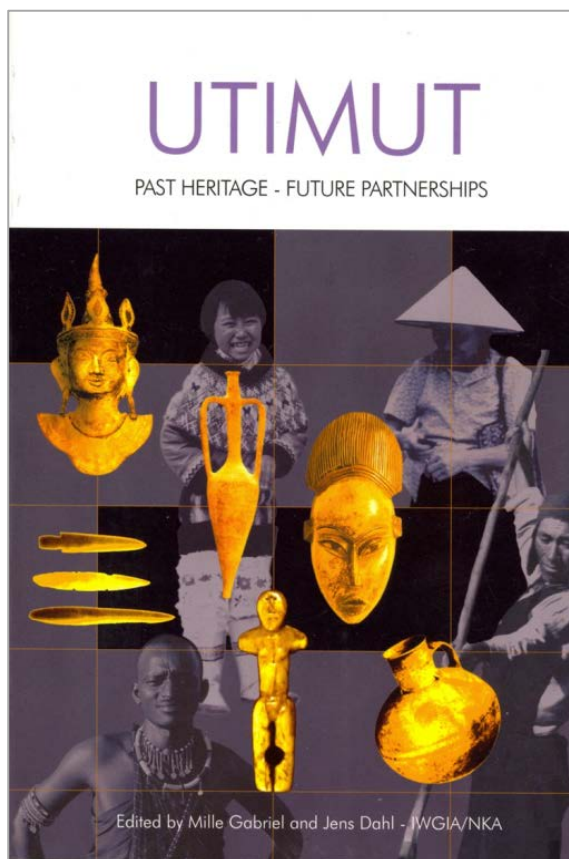
Det foreligger viktig samisk materiale ved museer i Danmark, blant annet flere rune-bommer. Siden disse er kommet dit som følge av den dansk-norske statens politiske og kulturelle dominans over samene på 1600- og 1700-tallet, er det et relevant spørsmål om ikke tilbakeføring av noe av dette materialet kan være aktuelt. Slike spørsmål faller utenfor rammene til denne arbeidsgruppen, men det er aktuelt å vurdere i en oppfølgende arbeidsprosess for andre museer i Norden og Europa.

En viktig og relevant erfaring fra Danmark er overføringen av grønlandsk materiale fra Nationalmuseet til museet i Nuuk etter innføringen av hjemmestyre for Grønland i 1979. Samtidig ble dette museet oppgradert til å bli Grønlands Nationalmuseum.

Denne overføringen – i dag kjent som Utimut – beskrives i større detalj her, ettersom den er det tilfellet av tilbakeføring som er mest nærliggende å ta som forbilde for situasjonen i Norge. Det gjelder ikke minst hvordan tilbakeføringen var begrunnelse for oppgraderingen av det mottakende museet, organiseringen av forskningsprosjekter ved begge museene, og utvikling av ny kunnskap om gjenstandene og deres bakgrunn.

Utimut framstår som det mest gjennomførte tilbakeføringsprosjektet i Norden. Dette prosjektets bakgrunn og problemstilling skiller seg fra vårt prosjekt i ett vesentlig forhold: Danmark og Grønland er atskilte territorier, der Danmark har styrt Grønland som en kolonimakt. Samer og nordmenn har befolket et felles territorium innenfor Norge som en og samme stat.

Studieturen til København og Nuuk i oktober 2011 bekreftet at de erfaringene som Utimut representerer, er helt relevant kunnskap når det bl.a. gjelder museumsfaglighet, likeverdighet og etiske normer som grunnlag for prosess og løsning.

5.8 Erfaringer fra Utimut

Det er klart at ethvert prosjekt av denne art må finne løsninger basert på de utfordringer, rammevilkår og behov som foreligger i den situasjon som prosjektet behandler. På den annen side foreligger det så vidt vesentlige vurderinger og erfaringer fra tilbakeføringsprosjektet fra Nationalmuseet i København til Grønland at vi finner å ta fram dette spesielt. Vi bygger i denne forbindelsen på den boken som dokumenterer prosjektet, jfr "Utimut Past Heritage – Future Partnerships. Discussions on Repatriation in the 21st Century." Copenhagen 2008.

5.8.1 Utimut – guidelines (Grønnow og Lund Jensen)

Det er interessant å lese hvordan partene på et tidlig tidspunkt i 1988 etablerte visse kriterier for håndteringen av de basale spørsmålene. Vi siterer fra artikkelen "UTIMUT: Repatriation and collaboration between Denmark and Greenland", jfr side 184, av Bjarne Grønnow og Einar Lund Jensen:

It was essential, however, that the repatriation and the cooperation, in practice, should be carried out on the basis of professional museum criteria that were discussed and defined by the committee itself (Schultz-Lorentzen 1988), such as the fact that:

- *Both Greenland and Denmark would hold a representative museum*

collection of objects from Greenland

- *Both collections would contain ample material suitable for popularization, research, study and teaching*
- *Collections or groups of objects naturally belonging together would remain together. In cases where this was impracticable, loans or permanent loans were to be negotiated between the two museums*
- *Should the Greenlanders wish the return of special finds or objects of importance for their cultural identity, such wishes should be respected*
- *The historical interests of Danish museums would be similarly respected*

It was also decided that, as part of the overall process, all items should be registered in a database and all items that were repatriated should, if necessary, be cleaned and preserved before they were sent to Greenland. Finally, transferred items and collections were to be accompanied by available contextual information, i.e. copies of archival material from the National Museum.

5.8.2 Daniel Thorleifsen (Nuuk)

Nå som prosjektet er gjennomført, er det interessant å lese hvilke råd som Daniel Thorleifsen, direktør for Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, oppsummerer til bruk av andre parter som måtte stå overfor tilsvarende utfordringer, jfr hans forord i boken Utimut, side 10-11:

Today, the repatriation of Greenlandic cultural heritage stands out internationally as being a most successful partnership because it was based entirely on cooperation and mutual respect. Mounir Bouchenaki, former Assistant Director-General for Culture, UNESCO, described it as " ... an impressive example of cooperation between a country and a formal colonized territory." (Pentz 2004:10). It is important for me to stress our wish that repatriation should always take place within partnerships based on the observance of equitability, mutual sharing of knowledge, and governed by scientific and humanitarian standards. Our own experience has given us new knowledge about the wider setting in which we should look at repatriation. Different partnership models for repatriation could include, but are certainly not limited to:

- 1. dividing collections into two equal parts,*
- 2. pro-active ways of assisting countries or peoples of origin to investigate what cultural heritage is available at their own and other museums, private and cultural institutions.*
- 3. returning copies in circumstances where museum facilities are lacking or unsatisfactory in terms of preservation,*
- 4. establishing shared collections "on tour", which could certainly be rewarding to both parties,*
- 5. repatriation in exchange for other collections.*

The primary goal of repatriation should never be the transfer itself but the establishment of a working relationship that can be beneficial to all parties involved, regarding for instance the sharing of knowledge in future research projects, exhibitions, etc. The express recognition that the concerns of various ethnic groups, as well as those of science, are legitimate and to be respected, will permit acceptable agreements to be reached and honoured.

5.8.3 Volumer og tema

Tilbakeføringen til Grønland omfattet 35.000 gjenstander (katalognummer). Det framgår av overføringsprotokollene at dette handlet om 1.957 etnografiske gjenstander, mens de øvrige var arkeologiske gjenstander. Tilbakeføringsprosjektet fra Folkemuseet til Sametinget framstår dermed – for så vidt angår etnografiske gjenstander – med et potensial til å bli et mer omfattende prosjekt enn Utimut.

Repatrieringen til Grønland har handlet om alle deler av Grønlands historie, ikke bare den historien som er knyttet til grønlenderne som urfolk. Således er det tilbakeført materiale som omfatter den norrøne bosettingsperioden i Grønland, hollendernes handelsvirksomhet etc.

5.8.4 Hva de ikke gjorde ..

Det er ikke gjennomført en grundig evaluering av Utimut, herunder vurdering av mulige mangler ved prosjektet. Det framgår imidlertid at prosjektet ikke omfattet oppgradering av lokaliteter, kompetanse og kapasitet som måtte til for å sette museet i stand til å ivareta utvidete oppgaver. Dette har medført at store deler av den vedtatte repatrieringen har måttet utsettes i påvente av løsning på disse behovene.

NFSA.2383, bomme, Snåsa, innkommet 1937

6 Faglige forutsetninger for løsning

6.1 Etske og politiske premisser

Arbeidsgruppen har tidlig i prosessen sett betydningen av at tilbakeføringsprosjektet fra Folkemuseet til samiske museer blir forankret i de nyeste erfaringene fra repatrieringsprosjekt i det internasjonale samfunn. Bare på den måten vil dette prosjektet kunne legge til rette for tilsvarende prosjekt, for synergi og faglig samarbeid mellom museene i bred forstand. Dette er en tilnærming som har ligget til grunn for arbeidet i prosjektet, og som ble styrket under studieturen til København og Nuuk.

Grunnlaget for tilbakeføringen av museumsmateriale fra Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum til Sametinget og de samiske museene, skal derfor være:

1. Det etiske, menneskerettslige, politiske og demokratiske grunnlaget ligger i anerkjennelsen av Norge som et territorium med samer og nordmenn som de historiske folkegrupper, og med de prinsipper som gjelder for samenes stilling som urfolk.
2. Det felles ansvar som både politiske myndigheter og faglige institusjoner har for å sørge for å realisere den rett og det ansvar som samene har til å forvalte sin egen kulturarv.
3. Likeverdighet, kunnskapsutveksling, vitenskapelig standard, humanistiske prinsipper, jfr også de faglige og museumsetiske normer som gjelder i det internasjonale samfunn av museumsvirksomhet.

Innenfor rammen av dette, skal løsninger finnes gjennom samarbeid og gjensidig respekt.

6.2 Museumsfaglige premisser

Museumsarbeid er i prinsipp og realitet en langsiktig virksomhet. Et museum skal bevare og oppdatere kunnskapen om kulturarven til enhver tid og innenfor et evighetsperspektiv. Forvaltningsmessige og politiske disposisjoner, uansett hvor prinsipielle de måtte være, må ikke svekke museenes evne til å realisere langsiktige mål, men må heller styrke denne evnen.

I dag er den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum forvaltet under gode forhold, både med hensyn til:

- Oppbevaring i klimadifferensierte magasiner
- Behandling ved faglig kvalifisert personale

Vi skal legge til grunn at en retur og tilbakeføring ikke skal kunne gjennomføres dersom dette fører til en dårligere samlingsforvaltning enn den som eksisterer i dag. Dette vil ingen av partene eller de mål som gjelder for forvaltning og kunnskapsutvikling innenfor kulturarven være tjent med.

Vi forutsetter at et kvalitetsprinsipp for samlingsforvaltning blir anvendt med en nødvendig fleksibilitet, selvsagt på et omforent, faglig grunnlag. Vi skal nedenfor

gjøre rede for de vilkår som foreligger hos de samiske museene når det gjelder magasin- og utstillingsforhold. Dette er forhold som på kort sikt vil legge betydelige begrensninger på enhver tilbakeføring.

På den ene siden er det enkelte kategorier gjenstander som ikke nødvendigvis krever klimaregulerte oppbevaringsforhold, og der det vil være tilstrekkelig med klimastabilt magasin, monter eller utstillingslokale.

Videre skal det nevnes at flere av de samiske museene har aktuelle eller nært forestående byggeplaner, der planene for magasin og utstillingsrom lett kan oppgraderes for å ivareta kravspesifikasjonene til en fullt tilfredsstillende samlingsforvaltning.

I tillegg til dette kommer at de samiske museene har en begrenset faglig kompetanse og kapasitet når det gjelder objektkonservering. Dette vil, på samme måten som de fysiske oppbevaringsforhold, på kort sikt begrense mulighetene for tilbakeføringer.

De forholdene som er nevnt foran, tilsier at en tilbakeføring blir en prosess der ulike kategorier av gjenstandsmateriale overføres etter hvert som de samiske museenes forutsetninger for adekvat samlingsforvaltning kommer på plass. Dette innebærer en nyansert og suksessiv plan for retur og tilbakeføring der:

1. Enkelte typer materiale kan tilbakeføres til de samiske museene der det er akseptable vilkår i dag eller nær framtid, med de lokaler og ressurser som museet rår over.
2. Gjenstander som er spesielt sårbare skal også kunne besluttes overført, men der skal den faktiske overføringen ikke skje før mottakende museum har klimaregulert magasin og tilfredsstillende kompetanse og kapasitet ellers til forsvarlig forvaltning.

6.3 Strategiske premisser

Vi ønsker å kombinere minst to viktige premisser i dette prosjektet:

1. Realiseringen av det samiske folks ansvar for og rett til å forvalte sin kulturarv.
2. Museenes faglige tradisjon for samarbeid om samlingsforvaltning, forskning og formidling.

Dette er premisser som innebærer at dette prosjektet skal bestrebe seg på en løsning der både de samiske museene, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum etter en tilbakeføring skal stå med bedre forutsetninger for å arbeide med forskning og formidling av den samiske kulturarven.

Dette innebærer at dette prosjektet kan få betydning for arbeidet med samisk kulturarv innenfor alle de fire F-ene som utgjør nasjonale mål for museer i Norge:

1. Forvaltningsmål – både for samlingene ved samiske museer og ved andre museer med samiske samlinger.
2. Forskningsmål – både for samiske museer og for andre museer med samiske samlinger.

3. Formidlingsmål – både for samiske museer og for andre museer med samiske samlinger.
4. Fornyingsmål – både for samiske museer og for andre museer med samiske samlinger.

Det sentrale siktemålet er å øke innsatsen innenfor dokumentasjon og forskning innenfor samisk kulturarv. Kompetanse, kapasitet og andre forutsetninger for slik innsats foreligger både innenfor og utenfor de samiske institusjonene. Derfor er det ønskelig, også på generelt grunnlag, at prosesser for retur og tilbakeføring av dokumentasjon og samlinger fører til en styrking av FOU og formidling både ved de samiske museene, ved andre museer med samiske fagfelt, og ved universiteter og høyskoler og andre fagmiljøer.

NFSA.3114, rokk, Karasjok, innkommet 1952

7 Løsninger, drøfting, anbefaling

7.1 Alternative løsningsmodeller – drøfting

Arbeidsgruppen har tatt fatt på dette tilbakeføringsprosjektet med stor åpenhet når det gjelder alternative løsninger. Man har derfor drøftet ulike modeller, og ut fra dette kommet til å ville anbefale en av dem. Vi skal kort oppsummere de tre hovedmodellene som man har vært inne på, og hvilke hensyn som må gjelde som grunnlag for anbefalt løsning.

7.1.1 *Museumsmateriale overføres til Sametinget*

Fordelen med denne løsningen er at man da overlater materialet til selve det representative organ for den samiske folkegruppen. Den videre disponering ville så bli en sak for Sametinget, og uten at dette ville angå Folkemuseet

Det som har talt mot denne løsningen er at Sametinget ikke har noen egen virksomhet som kunne være mottaker av en slik overføring. Sametinget har på den annen side under sitt ansvarsområde de samiske museene. Forvaltning av gjenstander av denne typen er nettopp disse museenes formål og viktigste virksomhet. En løsning der Sametinget engasjerer ett eller flere av de samiske museene som mottakende part(er) for en tilbakeføring, vil samtidig skape en felles basis for samhandling mellom de samiske museene, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum både i tilretteleggingen av hele operasjonen, samt i et videre faglig samarbeid.

Konklusjonen må være at en løsning med å tilbakeføre materialet direkte til Sametinget, framstår som en lite hensiktsmessig løsning.

7.1.2 *Museumsmateriale overføres samlet til ett samisk museum*

Fordelen med en slik løsning er at det vil være enklere og billigere å skaffe akseptable magasiner og konserveringspersonell ved ett museum enn ved flere. For Norsk Folkemuseum ville det være enklere å forholde seg til bare én mottakende part enn flere.

Det som taler mot en slik løsning er at dette mottakende museet – uansett hvilket – dermed ville få en overordnet forvaltningsoppgave på vegne av alle samiske museer. I forbindelse med museumsreformen og Sametingets overtakelse av det statlige forvaltningsansvaret for de samiske museene, har strukturen for samiske museer blitt etablert som regionaliserte, konsoliderte enheter. De største museene består nå av flere avdelinger under felles ledelse, mens de øvrige forvalter museumsoppgaven for gitt region/tema alene.

Tilbakeføring til ett samisk museum ville gitt dette museet i oppgave å forvalte en samlet oversikt over samisk samfunn og kultur. Den overførte samlingen ville kunne bidra til å sette museet i stand til å utføre en slik oppgave.

Forholdet er imidlertid at den samiske museumsstrukturen ikke er tilpasset en slik løsning. Den samiske museumsstrukturen har ikke noe museum med en funksjon i

retning av en slik oppgave. Fellesoppgaven vil faktisk falle utenfor mandatet til det museet som måtte bli utvalgt til oppgaven – uansett hvilket.

En løsning med overføring samlet til ett museum vil dermed ikke være et realistisk alternativ ut fra dagens museumsstruktur. I tillegg kommer at en slik løsning ville stride mot et av prosjektets grunnleggende målsettinger: at gjenstandene i størst mulig grad skulle komme tilbake til sitt opprinnelsesområde.

7.1.3 Materialet overføres til de seks samiske museer ut fra geografisk tilhørighet

Denne løsningen innebærer at man legger til grunn den strukturen for samiske museer som er utviklet etter at Sametinget overtok forvaltningsansvaret i 2002. Dette er en regionalisert struktur, der hvert museum har ansvaret for sin geografiske region, og den samiske kulturarven som er knyttet til denne regionen.

Fordelen med denne løsningen er at den respekterer prinsippet om likeverd mellom de samiske museene, og at den langt på vei oppfyller et grunnleggende motiv for tilbakeføring: At gjenstandene i størst mulig grad skal komme tilbake til de områder der de har sin opprinnelse.

Ulempene ved denne løsningen er at den forutsetter utbygging av lokaliteter og personell ved alle museer, og ikke bare ved ett, noe som både vil være dyrere og trolig ta lengre tid å få realisert. Det er også en løsning som vil kreve mer omfattende og langsiktig deltakelse fra Norsk Folkemuseum side.

Det er likevel den løsningen utvalget anser som den mest nærliggende og den mest realistiske. Denne løsningen har også støtte i det samiske museumsfellesskapet, jfr. respons etter orientering på seminar i forbindelse med årsmøtet i Samisk Museumslag den 20. oktober 2011 og i andre sammenhenger.

Gjennomføringen av denne modellen vil ta utgangspunkt i den proveniens som er registrert for hver gjenstand, slik at dette danner grunnlag for tilbakeføringen. Vi nevner i neste avsnitt at utfordringen med denne modellen ligger i det forholdet at alle de seks museene har et ansvar for å formidle helheten i den samiske kultur. Med for ensidig fokus på egen region, innebærer denne strukturen en risiko for fragmentering av det samiske arbeidet med egen kulturarv.

I denne rapporten skal vi anbefale og videreutvikle denne løsningen med et tilbakeføringsprosjekt som omfatter alle de seks samiske museene og basert på proveniens som styrende prinsipp.

7.1.4 Felles utfordringer med alle modellene

Dette prosjektet bidrar til å illustrere en felles utfordring som alle de samiske museene står overfor – ja hele den samiske kulturarvsektor – nemlig ivaretagelsen av den samiske kulturarv som helhet. Dette handler om den kulturelle fellesarv som knytter de samiske folk sammen til ett. Dette fellesskapet av kulturarv danner ryggrad i forståelsen av den samiske folkegruppens identitet, og dermed for forståelsen av det samiske samfunn.

Den mål- og behovsanalysen for de samiske museene som er gjennomført parallelt med arbeidet med tilbakeføringsprosjektet, viser at de enkelte samiske museene har mer enn nok med å løse sine unike oppgaver i egen region. Den hovedsakelige oppsummering er at det er ingen av dem som driver en samlingsforvaltning, forskning, formidling og fornying på en måte som også ivaretar den felles, samiske kulturarven i tillegg de spesielle vilkår som gjelder i egen region.

Det er et erkjent behov at de samiske museene bør utvikle et mer dyptgående faglig og strategisk samarbeid. I dette samarbeidet vil så den felles kulturarven kunne bli til tema innenfor hele bredden av museenes arbeidsfelt – jfr også Stortingets mål for museene i St.melding nr 49 (2008-2009) Framtidas museum (Forvaltning, forskning, formidling, fornying – omtalt som De fire F-ene).

Museene påpeker på sin side, og i denne sammenheng, behovet for at Sametinget organiserer en sterkere, kulturpolitisk stemme på vegne av den felles samiske kulturarv. En slik sentral kulturarvforvaltning vil kunne ha til oppgave å stimulere samarbeid mellom museene, og å ta ansvar for den felles kulturpolitiske overbygning som museene ser som viktig som plattform for eget arbeid.

7.2 Den anbefalte løsning: Tilbakeføring til alle seks museer

7.2.1 Proveniens som prinsipp

Slik NFSA er katalogisert, er det anført opprinnelseskommune for de aller fleste gjenstandene. Men for ca 800 gjenstander er det ingen annen stedsangivelse enn Finnmark, eller sted mangler helt. Her må hver gjenstand vurderes individuelt for å søke å lokalisere sannsynlig opprinnelse. Også for gjenstander der det finnes stedsangivelse, kan det i noen tilfeller være tvil om denne er riktig, eller angivelsen er uklar eller selvmotsigende, og det vil også i slike tilfeller være behov for nærmere undersøkelser.

På grunnlag av de opplysninger som ligger i listene fra Norsk Folkemuseum, framtrer følgende modell for samlingens tilhørighet til de samiske museumsregionene. Vi skal kort oppsummere dette for hver museumsregion.

7.2.2 RiddoDuottarMuseat – RDM

På grunnlag av den informasjonen som foreligger, har vi gjort en oppstilling av NFSA-samlingen som kan henføres til RDM sitt område.

Som det framgår, har vi tatt med to store katalog-kategorier som ikke spesifiserer kommune eller på annen måte noe tema. Vi har ført disse opp på RDM, men understreker at spørsmålet må undersøkes nærmere i gjennomføringen.

Som det framgår, innebærer denne oppstillingen at ca halvparten av hele NFSA-samlingen hører under RDM sin region. Kautokeino er suverent den aller største hjemkommunen innenfor NFSA med omkring en fjerdedel

RDM	
Kommune	Kat.nr
A2 Finnmark	616
A3 Finnmark	5
Alta	28
Gamvik	7
Hasvik	1
Karasjok	292
Kautokeino	1 042
Kvalsund	12
Kvænangen	2
Loppa	18
Måsøy	19
Nordkapp	4
Porsanger	24
Sum	2 070

av hele samlingen. RDM har også bedre forutsetningen for mottak av tilbakeførte museumsgjenstander, idet RDM er det eneste blant de samiske museene som har fagkompetanse og verksted for objektkonservering.

7.2.3 Tana og Varanger museumssiida

I denne oppstillingen inngår også to store katalogkategorier som ikke spesifiserer kommune. Disse spesifiserer imidlertid Tanadalen og Skoltesamisk, og faller derfor under dette museets område og tema.

Dette museet er interessant fordi det også har ansvar for et stort mangfold så vel i språk og identitet som i religiøs tilhørighet. Kontakten med de samiske gruppene innebærer også behov for kontakt på tvers av nasjonale grenser, dvs til Finland og Russland.

Tana og Varanger	
Kommune	Kat.nr
A4 F Tanadalen	3
A5 Skoltesamisk	23
Lebesby	109
Nesseby	175
Sør-Varanger	249
Tana	171
Vadsø	37
Sum	767

7.2.4 Senter for Nordlige folk

Museet har definert seg som et samtidsmuseum. Museets arbeidsfelt er knyttet til den sjøsamiske kulturen.

Senter for Nordlige folk har selv en meget liten samling. Museet disponerer i dag gjenstander som i hovedsak innsamlet til bruk i museets nye utstilling i nybygget i Manddalen.

Som det framgår, er det også forholdsvis få gjenstander i NFSA fra dette området, i alt 49.

Nordlige folk	
Kommune	Kat.nr
Balsfjord	3
Bardu	14
Kåfjord	37
Lyngen	2
Storfjord	7
Troms	2
Tromsø	38
Sum	49

7.2.5 Árran

Árran er det samiske museet i det lulesamiske området, og som også omfatter en pitesamisk avdeling i Beiarne.

Den aller største delen av NFSA sin samling fra denne regionen er henført til Tysfjord – dvs den kommunen der Árran er lokalisert.

Árran har en forholdsvis liten gjenstandssamling. Antallet gjenstander i NFSA som kan henføres til dette området er faktisk større enn det antallet som Árran disponerer i egen samling.

Árran	
Kommune	Kat.nr
Beiarne	6
Bodø	6
Fauske	17
Hamarøy	54
Lenvik	8
Meløy	2
Saltdal	10
Skjerstad	2
Steigen	23
Sørfold	31
Tysfjord	505
Sum	664

7.2.6 Várdobáiki Samiske senter

Várdobáiki er det siste museet som Sametinget har godkjent som en del av den samiske museumsstrukturen. Dette museet har en god samling, særlig knyttet til Gállogieddi.

NFSA inneholder antagelig bare 35 gjenstander fra Várdobáiki sitt område.

Vardobaiki	
Kommune	Kat.nr
Ankenes	1
Ibestad	1
Lødingen	10
Værøy	2
Ballangen	16
Skånland	5
Sum	35

7.2.7 Saemien Sijte

Saemien Sijte er det sørsamiske museet. Det er svært mange kommuner som inngår i dette museets virkeområde, og NFSA bygger også på gjenstander som kommer fra et stort antall kommuner.

Saemien Sijte			
Kommune	Kat.nr	Kommune	Kat.nr
Bindal	12	Namsskogan	23
Brønnøy	2	Nordland/Helgel.	1
Bykle	4	Nærøy	1
Engerdal	2	Rana	7
Grane	34	Rennebu	2
Grong	6	Rørø	58
Hattfjellidal	24	Røyrvik	23
Hemnes	2	Snåsa	23
Holtålen	10	Surnadal	1
Høylandet	1	Tydal	4
Lierne	1	Vefsn	52
Meldal	1	Vevelstad	1
Meråker	11	Vikna	2
Namdalseid	6	Åfjord	8
Namsos	8	Sum	330

7.2.8 Ubestemt

Dette er antagelig gjenstander som lar seg fordele på de regionene som er referert foran. Å gjøre slik fordeling krever et nærmere innsyn katalogens opplysninger, og må derfor utstå til neste fase i dette arbeidet.

Ubestemt	
Kommune	Kat.nr
A1 Ukjent	236
Lillehammer	1
Nordland	8
Oslo	56
Telemark og Osl	4
Sum	305

7.3 Tilbakeføring – tall og volum

Som en praktisk ramme for å starte arbeidet med å konkretisere hvilke gjenstander som skal tilbakeføres, legger vi til grunn at det skal tilbakeføres ca 50 % av det antallet gjenstander i NFSA som kan henføres til hvert enkelt museums region. Vi viser ellers til prinsippene for utvalget av tilbakeførte gjenstander som framgår i denne rapportens generelle deler.

Vi skal ellers vise hvilken volummessig betydning som de tilbakeførte samlingsdelene utgjør som andel av museenes samling av kulturhistoriske gjenstander. Følgende kalkyle framkommer:

	NFSA	Andel av NFSA	Overføres	Egen KH-samling	Sum etter overføring	Overført i % av egen
RDM	2 070	49 %	1 035	7 393	8 428	14 %
Tana/Varanger	767	18 %	384	2 020	2 404	19 %
Nordlige folk	49	1 %	25	-	25	
Arran	664	16 %	332	403	735	82 %
Vardobaiki	35	1 %	18	600	618	3 %
Saemien Sijte	330	8 %	165	1 752	1 917	9 %
Ubestemt	305	7 %	153		153	
Sum	4 220	100 %	2 110	12 168	14 278	17 %

Denne kalkylen viser altså som resultat at der overføres 2.110 gjenstander. Dette er ikke et absolutt tall eller krav, idet vi må forvente at det endelige resultatet av tilbakeføringen vil kunne avvike fra dette kalkulerte måltallet.

Vi ser at det volummessige resultatet er relativt størst for Arran. Dette museet vil få sin samling neste fordoblet gjennom denne operasjonen. Tallene er også store for RDM og TVMS, mens utslagene i tall ikke er store for de øvrige museene.

Den betydningen som tilbakeføringen vil ha for de enkelte museene, avgjøres imidlertid ikke av antallet gjenstander. Det som er mye viktigere er hvordan de overførte gjenstandene bidrar til å øke bredden og dybden i de enkelte museenes dokumentasjon og forskningsgrunnlag for den samiske kulturarv i regionen.

På bakgrunn av at NFSA er etablert helt fra 1851, er det all grunn til å anta at den museumsfaglige betydningen langt overgår den virkningen som vi får fram ved å studere tallene alene.

7.4 Trinnvis gjennomføring

De prinsipper og løsninger som ligger i det foranstående, anser vi kan danne grunnlag for beslutninger hos partene om valgt hovedmodell, arbeidsplan, finansiering mv. Den nærmere, detaljerte gjennomføringsplanen er en del av dette, jfr nedenfor.

Vi legger derfor til grunn at det blir gjort slike beslutninger, og at partene på dette grunnlaget kan inngå en avtale som regulerer hovedspørsmålene og som legger grunnlaget for finansiering og iverksetting av gjennomføringen.

7.5 Utkast til avtale – drøfting og kommentarer

Utkastet til selve avtaleteksten er tatt inn som vedlegg. Vi skal i det følgende gjennomgå grunnlaget for dette avtalesforslaget.

Avtalens forord (preamble) er formulert for å slå fast at de forhold som avtalen skal regulere, bygger på en anerkjennelse av den nasjonale og internasjonale rett og etikk som gjelder for urfolk og dermed for samene, og som gjelder for museumsarbeid i sin alminnelighet. Her pålegger også partene seg selv og hverandre et ansvar for å løse

de konkrete spørsmål i minnelighet.

7.5.1 Partene

Gjennom det meste av prosessen har det vært to aktive parter i dette arbeidet, nemlig Norsk Folkemuseum og Sametinget. I slutfasen har også eieren av en betydelig del av den samiske samlingen som foreligger hos Norsk Folkemuseum, nemlig Kulturhistorisk museum kommet med i arbeidet. KHM er dermed aktiv part i prosjektet, og står bak den herværende rapporten. KHM er derfor også part i den tilbakeføringsavtalen som skal inngås. Dermed er det tre aktive parter i prosjektet, noe som er i samsvar med de reelle forhold, og en god løsning på de formelle forhold knyttet til selve grunnlaget for prosjektet.

I tillegg må de respektive partene selv sørge for at de løsningene som her er lagt til grunn for forslaget om avtale og videre oppfølging, blir avklart med de viktige tredjeparter som prosjektet er avhengig av, jfr avtaleutkastets punkt 1 i vedlegg.

Fra Norsk Folkemuseums side er utgangspunktet at man anser det riktig og viktig å overlate nærmere bestemte deler av den samiske samlingen som befinner seg hos dette museet til det samiske urfolket, jfr de konvensjoner, lovverk, museumsetiske retningslinjer og menneskerettslige føringer som gjelder. Det er Sametinget som er rette representant for samene, og Norsk Folkemuseum har derfor henvendt seg til Sametinget om dette spørsmålet. Kulturhistorisk museum har tiltrådt denne vurderingen og opplegget for saksbehandling som her er lagt til grunn.

Fra samisk side anser man at Sametinget er rett part i spørsmål som gjelder ansvaret for og retten til samisk forvaltning av kulturarven, og derfor rett part til å utvikle løsning og avtale med Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum i saken.

På samisk side vil det være de samiske museene som skal forvalte det gjenstands- og dokumentasjonsmaterialet som tilbakeføres, jfr utkastet til egen avtale mellom Sametinget og de seks samiske museene om dette. Arbeidet vil kreve et intimt samarbeid mellom Norsk Folkemuseum og vedkommende samiske museer om gjennomføringen av tilbakeføringen og muligvis også om et faglig samarbeid om samlingsforvaltning, FOU og formidling deretter.

Norsk Folkemuseum, Kulturhistorisk museum og Sametinget vil på denne bakgrunn være avtaleparter i et opplegg for å gjennomføre en ferdig utviklet løsning for retur og tilbakeføring.

NFSA.1417, banketre for sennegress, Sør-Varanger, innkommet 1912

7.5.2 Formål

Avtalens formål bygger på en enkel måte på den rett og etiske standard som gjelder både nasjonalt og internasjonalt for urfolkene stilling, og at en virkning av avtalen skal være aktiv styrking av de samiske museenes evne til forvaltning av den samiske kulturarv.

Konkret skal avtalen regulere de forhold som kreves for videre beslutninger om tilbakeføring av gjenstandsmateriale fra Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum til museer under Sametingets forvaltning.

7.5.3 Avtalens gjenstand

I en så vidt komplisert sak som i dette tilfellet, er det viktig å definere så klart og tydelig som mulig hvilke gjenstander og tilhørende materiale som inngår i avtalen. Dette dreier seg altså om alle gjenstandene som hører under Folkemuseets NFSA-katalog, uavhengig av hvor disse gjenstandene p.t. befinner seg.

Ved overføringen til samisk museum, skal det følge med den tilbakeførte samlingen alt av tilgjengelig dokumentasjonsmateriale som har oppstått i forbindelse med samlingenes registrering og forvaltning hos alle de parter som gjennom tiden har hatt forvaltningsansvaret for gjenstandene. I tillegg skal enhver konserveringshistorie og bevaringsstatus følge med.

7.5.4 Tilbakeføringen

Det skal fastslås at tilbakeføringen skal baseres på en deling av samlingen i omtrent to like store deler. Den ene delen forblir på Norsk Folkemuseum i Folkemuseets og Kulturhistorisk museums eie, mens den andre overdras til de samiske museene.

I avtalens avsnitt 4.1 er de prinsippene som er redegjort for i utredningen og som ivaretar de museumsetiske retningslinjene, samt de praktiske mål for deling av NFSA, tatt inn. Avtalen pålegger også de mottakende museene å sette hverandre i stand til å ivareta samisk helhet gjennom utlån av gjenstander.

I avtalens avsnitt 4.2 er det fastslått at hovedmodellen er at tilbakeføringen skal skje som eiendomsoverdragelse.

I avtalens avsnitt 4.3 er det fastslått at tilbakeføringen skal skje til hvert av de seks samiske museene, og at fordelingen til de enkelte samiske museene skal skje på grunnlag av proveniens som hovedregel.

I avtalens avsnitt 4.4 er det fastslått en overføringsprosedyre som innebærer at tilbakeføringen ikke skal gjennomføres før mottakende museum har en samlingsforvaltning som sikrer at gjenstandene ikke kommer under større risiko for skade eller tap enn det som nå gjelder hos Norsk Folkemuseum.

I avtalens avsnitt 4.5 reguleres den situasjon som vil oppstå for gjenstander som besluttes tilbakeført, men der mottakende museum foreløpig ikke tilfredsstiller kvalitetskravene til samlingsforvaltning.

I avtalens 4.6 fastslås at de deler av samlingene som skal forbli i Oslo, skal inntil videre forbli hos Norsk Folkemuseum, mens eierskapet fortsatt skal være delt som før mellom Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum. Dersom disse to museene seinere skulle endre på eierskap og forvaltning av disse samlingene, jfr også pkt 1.4 foran, skal de samiske museene orienteres og tas med på råd.

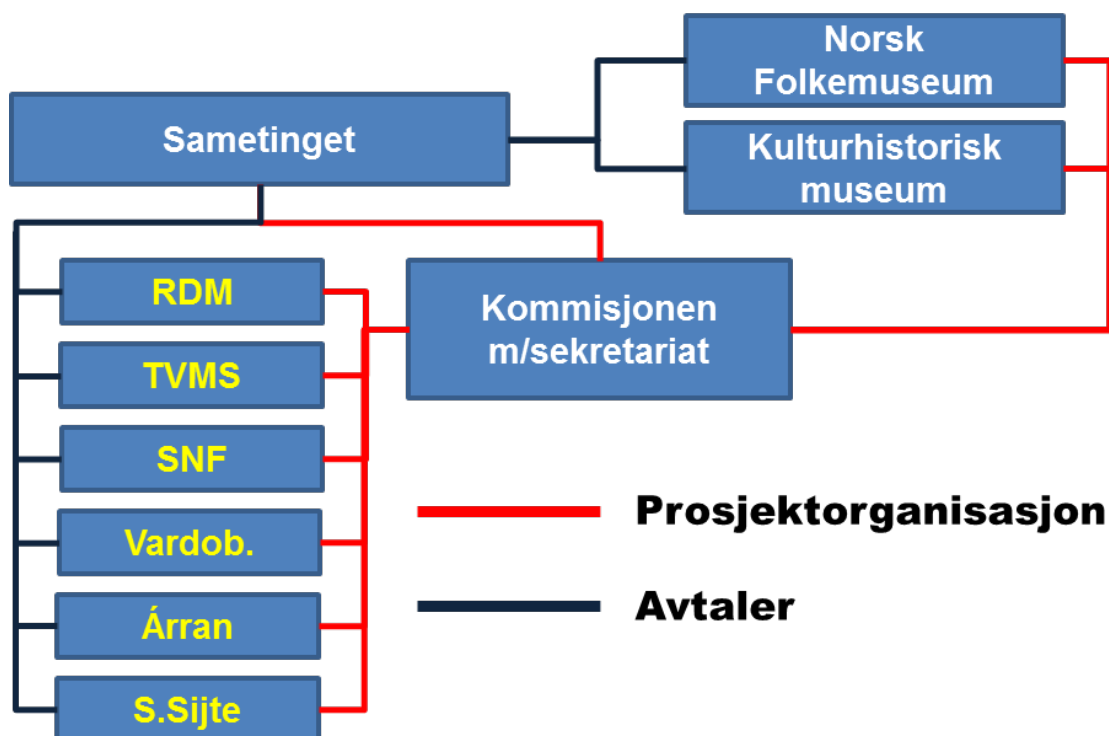
7.5.5 Gjennomføring

Gjennomføringskapitlet beskriver organisasjon og prosedyre for de arbeidsfasene som prosjektet innebærer, og den organisasjonen som skal til for hensiktsmessig gjennomføring. Dette er et opplegg som er velprøvd bl.a. hos de danske og grønlandske partene i prosjektet Utimut, og det er viktig at arbeid og beslutninger kommer i slik rekkefølge som anbefalt.

I avtalens avsnitt 5.1 etablerer partene en faglig og administrativ kommisjon med medlemmer fra hver av de partene som prosjektet berører, og med vekslende medlem fra hvert av de samiske museene som saken angår. På grunn av at dette arbeidet bygger på innsikt i norske og internasjonale forhold knyttet til rett og etikk knyttet til urfolk og kulturarv, vil det være naturlig at man ved valg av personer til kommisjonen søker å ivareta kontinuitet i kompetanse fra det forberedende arbeidet i den herværende arbeidsgruppen.

I avsnitt 5.2 bestemmes det at det praktiske arbeidet skal støttes av at det etableres et felles sekretariat. Dette sekretariatet pålegges å organisere et praktisk, faglig arbeid for tilrettelegging av beslutninger i kommisjonen.

Prosjektets organisasjon framgår dermed av følgende diagram, idet dette også viser behovene for avtaler mellom partene:

I avsnitt 5.3 bestemmes at grunnlaget fra sekretariatets forberedelse skal forelegges kommisjonen for behandling og vedtak.

I avtalens avsnitt 5.4 bestemmes at selve den fysiske tilbakeføringen av vedtatt gjenstandsmateriale skal gjennomføres i det tempo som vilkårene ved mottakende museum gjør mulig. Ved behov for å beholde vedtatt tilbakeførte gjenstander hos Norsk Folkemuseum, forutsettes partene å inngå separate avtaler om dette etter behov.

I avtalens avsnitt 5.5 er det beskrevet en saksbehandlingsrutine for kommisjonens arbeid, idet den skal føre protokoll over alle konklusjoner. Det er videre beskrevet hvordan slike protokoller skal forelegges for de respektive partenes overordnede myndighet. Disse overordnede myndighetsorganer skal ikke godkjenne de beslutninger som kommisjonen har gjort, kommisjonens vedtak skal være endelig. På den annen side er det i samsvar med god forvaltningsskikk at overordnet myndighet skal ha mulighet til å gripe inn dersom saklig grunn gjør dette nødvendig.

7.5.6 Økonomiske konsekvenser – finansiering

I avtalens avsnitt 6.1 er det redegjort for ulike kategorier av kostnader som vil være knyttet til gjennomføringen av denne avtalen, jfr også kapittel 8 nedenfor.

I avtalens avsnitt 6.2 er det redegjort for at de aktuelle kostnadene som tilbakeføringen vil medføre, faller utenfor dagens økonomiske handlingsrom for de involverte institusjoner. Det skal derfor påhvile partene å bringe finansieringsbehovet fram for staten for finansiering, jfr de forpliktelser som staten har for å sikre det samiske urfolkets rettigheter og muligheter for å realisere sitt ansvar for å forvalte egen folkegruppes kulturarv. Tilsvarende forpliktelse påhviler også fylkeskommunene og kommunene, idet staten må legge til rette for deres nødvendig engasjement.

Det foreslås at Sametinget blir den part som mottar finansieringen til prosjektets gjennomføring.

NFSA.0806, sil, Jarfjord, Sør-Varanger, innkommet 1907

8 Økonomiske konsekvenser, budsjett, finansiering

8.1 Generelt

Gjennomføringen av tilbakeføringen vil pådra ulike kategorier kostnader, herunder:

1. Oppgradering av mottakende museum
 - a. Magasiner
 - b. Utstillingsrom
 - c. Konserveringskompetanse og –kapasitet
2. Gjennomføring av overføringen
 - a. Klargjøring av materialet med tilhørende arkivmateriale mv.
 - b. Konserveringstiltak etter behov
 - c. Pakking og transport
 - d. Katalogisering, herunder registrering av immateriell kulturinformasjon
 - e. Plassering inn i magasin og utstilling
3. Tilrettelegging av oppfølgende forskning og formidling

Vi legger til grunn den tilbakeføringsmodellen som er kalkulert i avsnitt 7.3 foran, idet dette utgjør 2.110 gjenstander som fordeles på de seks samiske museene. Vi viser til at man skal utarbeide et helt konkret og detaljert budsjett for disse kostnadene i forbindelse med oppfølgingsarbeidet til avtalen. Vi ønsker likevel å gjøre en kalkyle av hva disse kostandene må forventes å utgjøre, jfr nedenfor.

8.2 Oppgradering av mottakende museer

Alle de samiske museene har behov for nye og bedre magasiner for å gjennomføre både sitt oppdrag i sin alminnelighet, og for å gjennomføre denne tilbakeføringen spesielt. Det følgende er en faktor-basert kalkyle som bare er ment som en viss pekepinn. Denne kalkylen må kunne gjennomgås og konkretiseres når den konkrete planen for tilbakeføringen er detaljert på gjenstandsnivå.

	m2 pr gj.stand	0,020	50	
Magasiner	KH gjen- stander	Arealbehov	Buffer- magasin	Sum
RiddoDuottarMuseat	8 428	169	50	219
Tana og Varanger Museumssiida	2 404	48	50	98
Senter for nordlige folk	25	0	50	50
Várdobáiki	735	15	50	65
Árran lulesamisk senter	618	12	50	62
Saemien Sijte	1 917	38	50	88
–Magasiner	14 126	283	300	583
Kostnad/m2 magasin	35 000			20 387 850
Avrundet				20 000 000

For å illustrere utfordringen i denne sammenhengen har vi her lagt inn at det kan lagres 50 gjenstander pr m2 gulv i kompaktmagasin. Vi har antatt at alle museene har behov for nye magasiner både for eksisterende samling og for de overførte gjenstandene. Vi har lagt til et ytterligere bufferareal på 50 m2 i tillegg til det arealet som følger av kalkylen. Med en gjennomsnittlig pris på kr 35.000 pr m2 for magasinareal med kompaktreoler, gir denne illustrasjonen et investeringsbehov på

ca kr 20 mill. Den konkrete plansituasjonen ved RiddoDuottarMuseat, Várdobáiki og Saemien Sijte er slik at der forventes det en løsning for magasinbehovene i forbindelse med nybygg. Sametinget er i prosess med å løse disse prosjektene innenfor statens husleiefinansieringsordning som forvaltes av Statsbygg. Vi må samtidig understreke at for Tana og Varanger Museumssiida er mangelen på tilfredsstillende magasinplass kritisk, og det foreligger p.t. ingen plan for tiltak.

Vi må understreke at gjennomføringen av tilbakeføringsprosjektet kan løses på ulike måter. De museene som ikke selv kan motta gjenstander fra Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum i dagens situasjon kan:

1. Selv komme til å få tilfredsstillende lokaler innen rimelig tid, og etter en utbygging som allerede er prosjektert, budsjettert og bevilget for igangsetting.
2. Leie tilfredsstillende magasinlokaler i markedet eller hos nærliggende museer som har slik kapasitet.

Dette er spørsmål som må avklares nærmere i samarbeid med vedkommende museer og under det gjennomføringsarbeidet som skal ledes av den felles kommisjonen. Den løsningen som selvsagt og uansett er kravet på kort eller lang sikt, er at museene selv må ha tilfredsstillende vilkår for oppbevaring og forvaltning.

8.3 Overføringsprosessen

Denne budsjettmodellen er forsøkt bygget opp på grunnlag av visse gjennomsnittlige kostnader knyttet til hver enkelt gjenstand som skal tilbakeføres.

Antall gjenstander	2 110	
	Enhets- kostn.	Budsjett
Overføringen		
Klargjøring av materialet med tilhørende arkivmateriale mv.	1 000	2 110 000
Konserveringstiltak etter behov	3 000	6 330 000
Kopiering av unike gjenstander (5% av saml)	10 000	1 055 000
Pakking og transport	1 000	2 110 000
Mottaket		
Katalogisering, herunder immateriell kulturinformasjon	500	1 055 000
Plassering inn i magasin og utstilling	500	1 055 000
Prosjektorganisasjon		
Kommisjonen		500 000
Sekretariat i 4 år	600 000	2 400 000
Diverse uforutsett		1 000 000
Sum tilbakeføringskostnader		17 615 000
Avrundet		17 600 000

Kostnadene til selve overføringen og til mottaket av gjenstander er basert på erfaringstall fra lignende prosjekter ved Norsk Folkemuseum – så godt som slike tall

lar seg sammenligne. Vi skal kort kommentere de tallene som er oppgitt her.

- 1 Klargjøring av materialet med tilhørende arkivmateriale mv. Dette arbeidet må være grundig og nøyaktig. Kr 1000 pr gjenstand er et erfaringstall som er realistisk.
- 2 Konserveringstiltak etter behov. Dette er et gjennomsnittstall som kan variere mye. Vi anser likevel at et totalbudsjett basert på kr 3000 pr gjenstand er realistisk.
- 3 Kopiering av unike gjenstander. Det er realistisk å regne med at enkelte av de aktuelle gjenstandene er både så vidt unike og viktige i formidlingssammenheng at begge parter må kunne vise disse gjenstandene. Andre gjenstander vil være i en slik bevaringstilstand at det ikke er forsvarlig å legge dem i utstilling. I begge tilfeller er kopiering en fullt ut akseptabel strategi for formidling. Vi har lagt til grunn her at dette er en situasjon som vil gjelde for 5 % av de gjenstandene som det blir aktuelt å overføre fra Norsk Folkemuseum, og en gjennomsnittlig kopieringskostnad på kr 10.000 pr gjenstand.
- 4 Pakking og transport. Vi har lagt inn erfaringstall med kr 1000 pr gjenstand i gjennomsnitt.
- 5 Katalogisering. Også dette er erfaringstall. I vårt tilfelle er kanskje et slikt erfaringstall usikkert. Det er klart ønskelig at de samiske museene skal utnytte sin komplementære kompetanse til å registrere den immaterielle kulturinformasjon som hører til gjenstandene. Dette kan lett øke kostnaden pr gjenstand.
- 6 Plassering inn i magasin og utstilling. Også her er sammenlignbare kostnadstall relevante, og vi har lagt inn kr 500 pr gjenstand i gjennomsnitt.

I tillegg til dette har vi lagt inn budsjett for dekning av kostnadene for sekretariat og kommisjonens arbeid for en fireårsperiode.

Vi har forsøkt å illustrere hvordan disse kostnadene kan fordele seg over en fireårsperiode:

LANGTIDSBUDSJETT		2013	2014	2015	2016	SUM
Overføringen						
Klargjøring av materialet med tilhørende arkivmateriale mv.	50 %	1 055 000	1 055 000			2 110 000
Konserveringstiltak etter behov	50 %		3 165 000	3 165 000		6 330 000
Kopiering av unike gjenstander (5% av saml)	50 %		527 500	527 500		1 055 000
Pakking og transport	50 %			1 055 000	1 055 000	2 110 000
Mottaket						-
Katalogisering, herunder immateriell kulturinformasjon					1 055 000	1 055 000
Plassering inn i magasin og utstilling					1 055 000	1 055 000
Prosjektorganisasjon						-
Kommisjonen		150 000	150 000	100 000	100 000	500 000
Sekretariat i 4 år	25 %	600 000	600 000	600 000	600 000	2 400 000
Diverse uforutsett	25 %	250 000	250 000	250 000	250 000	1 000 000
Sum tilbakeføringskostnader						-
SUM TILBAKEFØRINGSKOSTNADER		2 055 000	5 747 500	5 697 500	4 115 000	17 615 000

8.4 Oppgradering av kompetanse- og driftsforutsetninger

Det er ikke bare lokaliteter mv som skal til for en forsvarlig samlingsforvaltning. Det kreves også nødvendig kapasitet og kompetanse innenfor objektkonservering og preventiv konservering. Dette er spørsmål som handler om driftskostnader, organisering av slik tjeneste, stillinger og kostnader ellers til driften av den

virksomheten som slike stillinger skal utføre. Dette er behov som må vurderes så vidt konkret hos hvert museum at de vanskelig kan vurderes på et generelt plan.

I tillegg er det klart at større samlinger gir større driftskostnader ved hvert enkelt museum. Som vi har nevnt på flere steder i rapporten, er det klart at enhver økning av museenes virksomhet som følger av denne tilbakeføringen, innebærer kostnader som faller utenfor rammen av museenes budsjetter. Disse museene har ikke marginer som setter dem i stand til å betjene økt virksomhet. Vi viser derfor til de alminnelige behov for å styrke de samiske museene som er utredet i mål- og behovsanalysen, jfr avsnitt 3.3 foran.

8.5 Økonomiske konsekvenser – finansieringsbehov

Vi oppsummerer de rene prosjektkostnadene som er kalkulert foran:

PROSJEKTKOSTNAD (3-5-årsperiode)	Overslag
Opprusting av anlegg ved de samiske museene	20 000 000
Gjennomføringskostnader tilbakeføringen	17 600 000
Sum tilbakeføringskostnad	37 600 000

8.6 Finansiering

Vi har vist til at:

1. Tilbakeføringsprosjektet medfører kostnader som ligger utenfor museenes handlingsrom.
2. Staten har forpliktelser for gjennomføring av nødvendige tiltak for å sette den samiske folkegruppen i stand til å forvalte sin egen kulturarv.
3. De regionale og lokale myndigheter har forpliktelser som følger statens, dette er et forhold som det er opp til staten å ivareta overfor disse partene.

Den konkrete finansieringsløsningen må bli et forhold som det er forutsatt at partene i tilbakeføringsavtalen skal framforhandle med staten.

NFSA.2296AB, kløvmeis, Riasten, Holtålen, innkommet 1936

9 Plan for gjennomføring

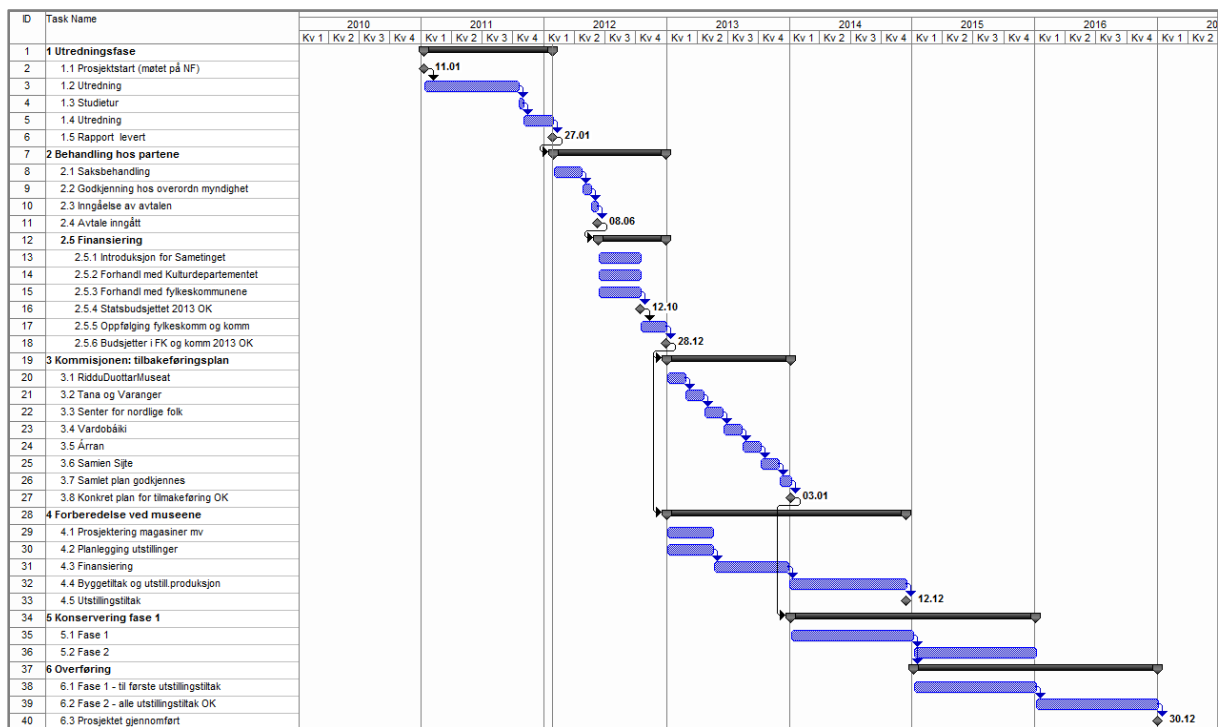
9.1 Prosjektorganisasjon

Som beskrevet foran, jfr 7.5.5, innebærer forslaget til avtale mellom berørte parter at det etableres en kommisjon med et sekretariat som skal gjennomføre den videre prosessen. Det er partenes behandling av denne rapporten og inngåelse av den avtalen som her foreslås som danner grunnlaget for etableringen av kommisjonen:

9.2 Hovedplan for gjennomføringen

Grunnlaget for de første realiseringsfasene skal nå bygge på den rapporten som arbeidsgruppen her legger fram. Hele realiseringen er avhengig av at denne rapporten godkjennes, at den foreslåtte avtalen blir inngått, og at finansiering blir oppnådd.

Vi antar at det er realistisk at prosjektet kan gjennomføres i løpet av en femårsperiode. Vi har illustrert en gjennomføringsplan i følgende diagram:

Året 2012: Behandling av den herværende rapporten
Inngåelse av avtalen
Finansiering

Året 2013: Kommisjonen i arbeid
Utvikling av konkrete planer for tilbakeføring av gjenstander til hvert av de seks museene.
Museene prosjekterer magasiner og eventuelle utstillinger
Museene søker finansiering av egne utviklingstiltak

Året 2014:	Fase 1 av konservering og klargjøring av gjenstander for tilbakeføring. Byggetiltak og evt utstillingsproduksjon ved museene
Året 2015:	Fase 1 av overføring av ferdig konserverte gjenstander Eventuelle utstillinger på grunnlag av overførte gjenstander Fase 2 av konservering og klargjøring av gjenstander for tilbakeføring.
Året 2016:	Fase 2 av overføring av ferdig konserverte gjenstander Eventuelle utstillinger på grunnlag av overførte gjenstander Ferdig prosjekt, rapport.

Vi viser også til samsvarende budsjett i avsnitt 8.3.

9.3 Elementer i gjennomføringsarbeidet

9.3.1 Saksbehandling og avtale

Partene skal vedta prosjektet og inngå avtalen. Det er sannsynlig at arbeidsgruppens medlemmer må støtte denne prosessen med orienteringer mv.

9.3.2 Finansieringsarbeidet

Det er sannsynlig at det kreves et mobiliseringsarbeid for å skape politisk forståelse for prosjektet. Den foreliggende rapporten forutsettes å inneholde faglig materiale og referanser for et slikt oppfølgende arbeid. Det er viktig at arbeidet for å finansiere prosjektet kan gi aktiv og vedvarende støtte til den politiske prosessen.

Finansieringsarbeidet blir en blanding av administrative oppgaver med å begrunne søknader, og politiske oppgaver med å initiere møter og løsningsforhandlinger.

Vi legger til grunn at det skal være mulig å oppnå de første finansieringsvedtak i budsjettene for 2013.

9.3.3 Delings- og tilbakeføringsprosessen

Vi legger til grunn at hele 2013 så vil gå med til to typer oppgaver:

1. For det første konkretiseringen av hvilke gjenstander som skal overdras til de respektive samiske museene
2. For det andre skal museene starte arbeidet med egne planer for:
 - a. Nødvendige magasiner mv
 - b. Nye utstillinger mv med de gjenstandene som etter hvert skal overføres

Kommisjonen foreslås derfor oppnevnt samtidig med at avtalen er signert. Kommisjonen forutsettes å starte arbeidet umiddelbart. Den konkrete definisjonen av hvilke gjenstander tilbakeføringen skal omfatte, kan dermed foreligge samtidig med at de første vedtak om finansiering foreligger.

9.4 Gjennomføringstiltakene

Hvis den skisserte planen for 2012 kan bli gjennomført, vil grunnlaget være lagt for selve de fysiske tiltakene i 2013. Dette gjennomføringsarbeidet vil i praksis være

avhengig av svært mange detaljer som vil måtte avklares i løpet av 2012, jfr samarbeidet om konkretisering med hvert enkelt samisk museum. Uansett vil dette gjennomføringsarbeidet handle om de oppgavene som også er beskrevet i denne rapporten.

1. Klargjøring av de samiske museenes forutsetninger for forsvarlig forvaltning av de overførte gjenstandene. Dette kan handle om
 - a. Utbedring av eksisterende magasin- og utstillingslokaler
 - b. Investeringer i nye magasin- og utstillingslokaler
 - c. Leie av supplerende magasinlokaler av tilfredsstillende teknisk kvalitet
2. Klargjøring av gjenstandene for overføring. Dette kan handle om:
 - a. Gjennomgang av det aktuelle gjenstandsmaterialet
 - b. Skaffe til veie tilhørende arkivmateriale og annen dokumentasjon
 - c. Iverksette konserveringstiltak etter behov
 - d. Kopiering av unike gjenstander i h.h.t. beslutning
3. Katalogisering hos mottakende museum
 - a. Katalogisering på grunnlag av data fra Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum
 - b. Supplerende informasjon på grunnlag av samiske, faglige bidrag
 - c. Supplerende informasjon om tilknyttet immateriell kulturarv

Dette er gjennomføringstiltak som i praksis vil være styrt av Kommissjonen.

9.5 Internasjonal repatrieringskonferanse

Det er klart at i samisk sammenheng så representerer dette prosjektet et nytt kapittel når det gjelder ansvaret for forvaltning av samisk kulturarv. Man må være forberedt på at det vil være interesse for saken både i museumsmiljøene i Norge, i Norden og internasjonalt.

Partene i denne avtalen må derfor være forberedt på å kunne formidle til andre de erfaringer som er høstet, og som vil bli høstet i de kommende årene i prosjektet. Dette vil dels komme til å ta form av behov for presentasjoner i andres konferanser etc, dels i form av studiebesøk, og dels ved at det vil framstå behov for å arrangere konferanser eller tilsvarende i det samiske miljøet i Norden.

NFSA.0653, melkebolle, Kautokeino,
innkommet 1907

10 Vedlegg

10.1 Utkast til avtale mellom Sametinget, NF og KHM

10.2 Utkast til avtale mellom Sametinget og hvert av de samiske museene

AVTALE

Tilbakeføring av gjenstandsmateriale fra den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum til de samiske museene under Sametingets forvaltning

Sametinget, 9730 Karasjok, org.nr 974 760 347, på den ene siden

og på den andre siden de samiske museene

RiddoDuottarMuseat, Karasjok, org.nr 989 999 192

Tana og Varanger museumssiida, Nesseby, org.nr 894 316 462

Senter for nordlige folk, Kåfjord, org.nr 994 331 795

Várdobáiki museumssiida, Evenes, org.nr 985 425 329

Árran lulesamisk museum, Tysfjord, org.nr 874 691 402

Saemien Sijte, Snåsa, org.nr 970 555 951

Som er innforstått med

- Rapport BÅÅSTEDE datert 27. januar 2012 fra Tilbakeføringsgruppen
- Utkast til AVTALE mellom Sametinget, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum om tilbakeføring
- De samiske museenes ansvar for forvaltningen av samisk kulturarv
- De potensialer for museenes utvikling som tilbakeføring innebærer

Har inngått følgende avtale:

1 Formål

Formålet med denne avtalen er å bestemme de samiske museenes oppgaver i gjennomføringen av tilbakeføringsprosjektet.

2 Avtalens gjenstand

Denne avtalens gjenstand er de museumsgjenstander med tilhørende dokumentasjon som skal tilbakeføres til de respektive samiske museer i samsvar med gjenstandenes proveniens.

3 Kommisjonen

Kommisjonen er forpliktet til å samarbeide med hvert av de samiske museene om utvelgelsen av de gjenstandene som skal overføres til vedkommende museum.

4 De samiske museene

De samiske museene er forpliktet til å delta i Kommisjonens arbeid og gjennomføringen for øvrig av Tilbakeføringsprosjektet i samsvar med Sametingets avtale med Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum.

5 Finansiering

Partene legger til grunn at gjennomføringen av de oppgaver som vil påhvile de samiske museene etter denne avtalen, innebærer arbeid og kostnader som går utover de rammer som museene disponerer.

Det er derfor en forutsetning for denne avtalens realisering at prosjektet tilføres en tilfredsstillende finansiering

6 Forbehold

Denne avtalen trer i kraft fra dato for signatur av avtalen mellom Sametinget, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum. Dersom avtalen mellom disse tre parter skulle bortfalle, bortfaller også denne,

Den xx.yy.2012

Sametinget

Saemien Sijte

Árran lulesamisk museum

Várdobáiki museumssiida

Senter for nordlige folk

Tana og Varanger
museumssiida

RiddoDuottarMuseat

AVTALE

Tilbakeføring av gjenstandsmateriale fra den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum til de samiske museene under Sametingets forvaltning

Sametinget, 9730 Karasjok, org.nr 974 760 347

og

Norsk Folkemuseum, 0287 Oslo, org.nr 970 010 815

og

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, org.nr 971 035 854

- som anerkjenner den rett og det ansvar etter lov og internasjonale konvensjoner som det samiske urfolket har til å forvalte sin kulturarv,
- som anerkjenner de etiske og faglige retningslinjer som gjelder for museer slik de foreligger i den nasjonale ordning og i det internasjonale museumssamarbeid,
- som anerkjenner det ansvaret som de som parter har for å finne løsninger på de konkrete spørsmål i samsvar med sakens ambisjoner og i minnelighet,

har inngått denne avtalen:

1 Partene

Partene i denne avtalen anser at denne avtalen involverer forhold til tredjepart eller underliggende parter, og er avhengig av deres aksept. Slike forhold er ivaretatt.

Sametinget, som representerer det samiske urfolket i Norge, forsikrer at det har avklart de oppgaver og ansvar som denne avtalen pålegger de samiske museene:

- RiddoDuottarMuseat, Karasjok
- Tana og Varanger museumssiida, Nesseby
- Senter for nordlige folk, Kåfjord
- Várdobáiki museumssiida, Evenes
- Árran lulesamisk museum, Tysfjord
- Saemien Sijte, Snåsa

Norsk Folkemuseum forsikrer at det har avklart at det kan inngå denne avtalen som inkluderer gjenstander som tidligere er deponert ved museet fra Kulturhistorisk museum og andre parter.

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo forsikrer at det har avklart med Norsk Folkemuseum og andre berørte parter at det kan inngå denne avtalen.

2 Formål

Partene i denne avtalen er enige om, i samsvar med de norske og internasjonale retningslinjer for urfolkernes rett og ansvar overfor egen kulturarv, å overdra deler av den samiske samlingen som forvaltes av Norsk Folkemuseum og som eies dels av Norsk Folkemuseum og dels av Kulturhistorisk museum, til de seks samiske

museene som hører under Sametingets forvaltning

Partene skal bidra til at denne overdragelsen skal styrke de samiske museenes forvaltning av samisk kulturarv, inkludert et faglig samarbeid mellom disse og Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum.

Formålet med denne avtalen er å regulere premisser, omfang og vilkår ellers for denne tilbakeføringen. Avtalen skal også legge grunnlaget for den oppfølgende økonomiske og praktiske gjennomføring av en slik tilbakeføring.

3 Avtalens gjenstand

Denne avtalens gjenstand er den samiske gjenstandssamlingen som er hos Norsk Folkemuseum i samsvar med museets NFSA-katalog, dvs ca 4.274 katalognummer, i praksis vel 4.000 gjenstander. Avtalen omfatter således fysiske gjenstander med tilhørende dokumentasjon:

1. De gjenstandene som fysisk befinner seg hos Norsk Folkemuseum.
2. De gjenstandene som Norsk Folkemuseum har lånt ut til andre museer mv, herunder samiske museer.
3. Den dokumentasjon av enhver art som gjelder gjenstandene, herunder den dokumentasjon som måtte foreligge hos de som tidligere har deponert deler av denne samlingen til Norsk Folkemuseum.

Partene er innforstått med at overføringen fra Universitetets Etnografiske museum (nå KHM) til NF i 1951 ikke inkluderte alle relevante opplysninger om gjenstandenes bakgrunn og innkomst som da fantes i Etnografisk museums postjournaler, kopibøker, aksesjonsprotokoller etc. Gjennomføring av pkt 3 foran vil derfor kreve en gjennomgang av arkivene ved Kulturhistorisk Museum og Norsk Folkemuseum for å sikre tilgang til hittil uoversiktlig informasjon om gjenstandenes opprinnelse, aksesjon mv.

Norsk Folkemuseum skal sørge for at enhver gjenstand som blir overført i samsvar med denne avtalen, er konservert på beste måte i samsvar med dagens faglige standard. Partene legger til grunn at det aktuelle gjenstandsmaterialet er i god teknisk stand hos Norsk Folkemuseum. Før overføring skal det likevel gjennomføres kontroll med sikte på en beskrivelse av konserveringshistorie og bevaringsstatus samt særlige utfordringer som mottakende museum måtte stå overfor, herunder om tidligere bruk av pesticider og annet miljø- og helseskadelig materiale.

4 Tilbakeføring

4.1 Mål og retningslinjer for samlingsdeling

Partene er enige om at et grunnleggende premiss for prosjektet er at både de samiske museene, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum skal ha en representativ samisk samling etter at tilbakeføringen er gjennomført. Dette innebærer at hver av partene skal ha tilstrekkelig og egnet materiale for forskning, formidling og undervisning.

Partene er enige om at gjenstander og delsamlinger som hører naturlig sammen, skal holdes samlet, så fremt ikke særlige forhold tilsier noe annet.

Det er partenes ambisjon i denne avtalen at ca 50 % av den samiske samlingen som i dag utgjør denne avtalens gjenstand, jfr avtalens pkt 3 foran, skal tilbakeføres til de seks samiske museene under Sametingets forvaltning.

Når gjenstander har stor betydning for flere parter, skal partene samarbeide om kopiering. På den måten vil flere parter kunne inkludere det aktuelle materialet med tilhørende kunnskap i formidlingsvirksomheten, uavhengig av om gjenstanden tilbakeføres eller ikke.

De samiske museene representerer geografisk definerte områder innenfor en helhet av den samlede samiske kulturarv. For å sikre at hvert av museene også skal kunne ivareta formidling av samisk helhet, skal de samiske museene bidra med utlån av gjenstander mv til hverandre av kort og lang varighet, samt bidra til og delta i felles forsknings- og formidlingsprosjekt.

Partene forplikter seg til å gjøre både det overførte gjenstandsmaterialet og øvrige samlinger tilgjengelig for hverandres formål innenfor forskning og for formidling til det allmenne publikum.

4.2 Overdragelse av eiendom

Tilbakeføringen skal, dersom det ikke er saklige grunner som gjør det umulig, skje som overdragelse av eiendom.

Når saklige grunner måtte umuliggjøre overdragelse av eiendomsretten, skal partene vurdere løsninger i form av langsiktig utlån.

4.3 Mottakende part

Alle de seks samiske museene blir etter denne avtalen mottakende museum innenfor de muligheter og begrensninger som de konkrete forholdene ved hvert museum tilsier med hensyn til forsvarlig forvaltning, oppbevaring og håndtering.

Tilbakeførte gjenstander skal som hovedregel overdras til det museet under Sametingets forvaltning som har ansvaret for den region eller det lokalsamfunn der gjenstanden var i bruk. Partene skal etter behov samarbeide om klarlegging av gjenstandenes proveniens til støtte for gjennomføringen av denne hovedregelen.

Mottakende museum skal ta overførte gjenstander inn i sin samling med den registrering mv som samlingsforvaltningen tilsier, og i den forbindelse komplettere adekvat informasjon om disse gjenstandene, herunder om den immaterielle kulturarv som kan settes i forbindelse med gjenstandene.

4.4 God samlingsforvaltning

Partene legger til grunn at den samiske samlingen ved Norsk Folkemuseum der har en god forvaltning mht fysisk miljø og kompetent behandling. Tilbakeføring av

materiale til museer under Sametingets forvaltning skal som hovedregel ikke føre til en svekkelse av gjenstandenes sikkerhet eller bevaringsforhold.

I forbindelse med gjennomføringen av den fysiske tilbakeføringen, skal derfor hvert enkelt av de mottakende museene gjøre rede for sin egen samlingsforvaltning, herunder:

- Kompetanse innenfor samlingsforvaltning, enten egen kompetanse eller tilgjengelighet i samarbeidsløsning, herunder innenfor preventiv konservering og objektkonservering.
- Lokalteter og anlegg for oppbevaring og utstilling av tilbakeført materiale.

For de situasjoner der anlegg, lokaliteter, kompetanse eller kapasitet ikke tilfredsstillende de respektive krav til de spesifiserte typer av gjenstander mv, skal museene legge fram en plan for oppgradering eller bygging, samt en tidsplan for når tilbakeføring etter slike tiltak kan gjennomføres.

4.5 Overdragelse med utsatt tilbakeføring

Materiale som etter denne avtalen besluttes tilbakeført og blir formelt overdratt til de respektive samiske museer, men der tilbakeføring ikke kan gjennomføres i samsvar med foranstående vilkår, skal forbli på Norsk Folkemuseum inntil de mangelfulle forhold er slik utbedret at den forutsatte tilbakeføring kan gjennomføres. Dekning av Norsk Folkemuseums kostnader til magasin, konservering etc skal inngå i den samlede finansieringen av dette tilbakeføringsprosjektet.

4.6 Eierskap og forvaltning av gjenværende samling i Oslo

Den del av samlingene som skal forbli i Oslo, skal inntil videre forvaltes av Norsk Folkemuseum som nå, idet denne delen av samlingen skal være tilgjengelig for formidling og forskning på like vilkår både for Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum. Partene anerkjenner at eierforholdet til gjenstandene er delt mellom Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum. Dersom disse to museene på et seinere tidspunkt skulle ønske å endre på denne samlingsforvaltningen, skal de samiske museene orienteres og tas med på råd.

5 Gjennomføring

Partene og de samiske museene skal samarbeide om en praktisk plan for og gjennomføringen av tilbakeføringen, herunder også med nødvendig faglig samarbeid om samlingsforvaltning, FOU og formidling.

5.1 Kommisjonen

Gjennomføringen av avtalen skal ledes av en felles kommisjon som skal bestå av:

Ett medlem fra Sametinget
Ett medlem fra Samisk museums lag
Ett medlem fra Norsk Folkemuseum
Ett medlem fra Kulturhistorisk museum

Ett medlem fra de samiske museene, som vil veksle i samsvar med behandlingen av det materialet som hører til det enkelte museum.

Partene legger til grunn at den spesialkompetanse i saken som nå foreligger hos den nåværende arbeidsgruppen skal videreføres så langt råd er i Kommisjonens sammensetning.

5.2 Sekretariatet

Partene er enige om at Kommisjonen skal ha et felles sekretariat som lokaliseres hos Norsk Folkemuseum. Sekretariatet skal forberede alle deler av prosedyren for utvelgelse ved å organisere arbeidet med nødvendig støtte fra faglig personale hos hver av partene og hos vedkommende samiske museum. Man skal gjennomgå den samiske samlingen hos Norsk Folkemuseum med tilgjengelig informasjon fra eksisterende kataloger og annen dokumentasjon for hvert av de samiske museenes geografiske område, og i fellesskap anbefale hvilke gjenstander som skal tilbakeføres og hvilke som skal forbli. I utvelgelsen skal det tas hensyn til de overordnede behov hos de berørte samiske museene og hos Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk museum.

5.3 Beslutning om utvelgelse for tilbakeføring

Resultatet av det arbeidet som sekretariatet legger til rette, skal forelegges for Kommisjonen til behandling. Kommisjonen skal gjøre endelig beslutning om hvilke gjenstander som skal tilbakeføres og til hvilket museum, samt hvilke gjenstander som skal forbli. Denne beslutningen skal bygge på konsensus, idet de prinsipper, vurderinger og overordnede mål som ligger til grunn for denne avtalen skal være retningsgivende.

5.4 Tilbakeføring innenfor god samlingsforvaltning

Gjennomføringen av den tilbakeføring som konkluderes i h.h.t. foregående punkt, skal foregå i det tempo og i det omfang som anlegg, lokaliteter og kapasitet ellers hos mottakende museum gjør det mulig, jfr de samiske museenes utviklingsplaner for god samlingsforvaltning.

I forbindelse med overføring av gjenstandsmateriale, er partene enige om – etter behov – å inngå supplerende avtaler mellom Norsk Folkemuseum og vedkommende samiske museum om konserveringsfaglig bistand i en overgangsperiode.

5.5 Framlegg for overordnet myndighet

Kommisjonen skal føre protokoll over alle beslutninger om overdragelse og andre tiltak i forbindelse med tilbakeføringsprosjektet.

Alle av kommisjonens protokoller som innebærer overdragelse, skal forelegges styret for Norsk Folkemuseum og – når eierforholdet tilsier det – styret for Kulturhistorisk museum. I tillegg skal protokollene forelegges styrene for de berørte samiske museene, og for Sametinget.

6 Økonomiske konsekvenser – finansiering

6.1 Kostnader

Gjennomføringen av tilbakeføringen vil innebære spesifikke kostnader til rekken av oppgaver som prosjektet vil kreve:

1. Oppgradering av mottakende museum
2. Gjennomføring av overføringen
3. Tilrettelegging av oppfølgende forskning og formidling

6.2 Finansiering

Tilbakeføringsprosjektet har kostnadmessige virkninger og forutsetninger som ligger utenfor det handlingsrommet som de involverte institusjonene kan finansiere selv. Tilbakeføringsprosjektet er en oppfølging av det samiske urfolkets rett til og ansvar for å forvalte sin egen kulturarv. Prosjektet faller derfor under statens alminnelige ansvar for å realisere nødvendige tiltak for tilrettelegging av formålet, jfr også det ansvar som påhviler regionale og lokale forvaltningsledd tilsvarende.

Det er derfor partenes felles ansvar å legge denne saken fram for sentrale myndigheter med anmodning om bevilgning av nødvendige midler til gjennomføringen i samsvar med den perioden som arbeidet vil vare.

De ekstraordinære midlene som bevilges til gjennomføring av tilbakeføringsprosjektet forutsettes forvaltet av Sametinget.

Karasjok/Oslo xx.yy.2012

Sametinget

Norsk Folkemuseum

Kulturhistorisk museum

Egil Olli
President

Olav Aaraas
Direktør

Rane Willerslev
Direktør